

חדוותא דאורייתא

פרשת נצבים

א. - בענין כריתת הברית בשנת הארבעים- א * ב. - בהא דכתיב קודם ראשיכם ואח"כ זקניכם- ב * ג. - פרשת נצבים היה ראוי להיות תחילת הספר- ב * ד. - בטעם דכתיב טפכם ולא וטפכם- ב * ה. - בביאור מחוטב עציך עד שואב מימך- ב * ו. - מאה ברכות הוא להגן על צ"ח קללות- ב * ז. - בביאור הכפילות אשר עברנו ואשר עברתם- ב * ח. - כאן הזהיר הכתוב על מחשבת עבודה זרה- ב * ט. - בביאור למען ספות הרוה את הצמאה- ב * י. - בחומר מי שמזלזל בנטילת ידים- ג * יא. - בחומר הרהור עבירה- ג * יב. - מטר מאויר סדום אינו מצמיח- ג * יג. - בטעם שסדום ועמורה נענשו בעונש חמור- ד * יד. - אי איכא ערבות על מצוה קיומית- ד * טו. - מי שאינו מחויב במצוה מסוימת אם יכול להוציא את חבירו בברכת אותה המצוה- ד * טז. - בברכות דאורייתא לא אמרינן אע"פ שיצא מוציא- ה * יז. - אי אשה חייבת בקידוש דיו"ט- ה * יח. - אי איכא ערבות על ברכת שהחיינו- ה * יט. - אי איכא ערבות על מצוות דרבנן- ה * כ. - אם יש ערבות בקטנים- ו * כא. - היכא שמוציא את מי שערב בשבילו אם יוכל להוציא גם את מי שאינו ערב בשבילו- ו * כב. - אם עבדים בכלל ערבות- ו * כג. - אם איכא ערבות על המוציא דג' סעודות דשבת- ו * כד. - איך תוקעים לנשים- ו * כה. - אם ממזר יש לו ערבות- ז * כו. - אם כהנים ולוים בכלל ערבות- ז * כז. - אם יש ערבות בגרים- ז * כח. - החילוק בין ערבות לתוכחה- ט * כט. - בגדי כהונה מכפרים על הערבות- ט * ל. - גדול הדור ששב בתשובה על הערבות שלו מסלק כל חטא הציבור- י * לא. - מצות תוכחה הוא מדין ערבות- י * לב. - בטעם הניקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד- י * לג. - בטעם דכתיב הנסתרת חסר וי"ו- י * לד. - בטעם שלא נכתבו נחמות בקללות של משנה תורה- י * לה. - כשעושה תשובה צריך לקבל עליו ועל בניו לעשות ציוי ה'י- י * לו. - בתשובה מאהבה א"צ ליתן חשבון על זמן העבירה שהוציא לבטלה- י * לז. - בתשובה מאהבה אין ד' חילוקי כפרה- יא * לח. - עוד בענין תשובה מאהבה- יא * לט. - במעלת התשובה- יא * מ. - בימות המשיח אין מקבלין תשובה- יא * מא. - תשובה למי שבא על הערוה- יא * מב. - בהא דבתשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות- יא * מג. - בטעם שבתשובה מאהבה זדונות נהפכים לזכויות- יב * מד. - בעשרת ימי תשובה גם תשובה שאינה גמורה מתקבלת- יב * מה. - במעלת התשובה למי ששומר שבת- יב * מו. - בביאור ארבעה חילוקי כפרה- יב * מז. - במעלת התשובה- יג * מח. - מעשה בתלמיד הרמב"ן- יג * מט. - בטעם דמהני תשובה- יד * נ. - בענין אמירת חטאתי עויתי פשעתי- יד * נא. - אם מועלת תשובה לשפיכות דמים- יד * נב. - לאחר מיתה א"א לעשות תשובה- יד * נג. - שערי תשובה אינם ננעלים לעולם- יד * נד. - בהא דאמרו כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו- טו * נה. - ח' פעמים מוזכר כאן תשובה- טו * נו. - שקולה מצות תשובה כנגד כל המצוות- טו * נז. - צריך לשוב בתשובה אפי' במסירות נפש- טו * נח. - ביאור לא בשמים היא ולא מעבר לים היא- טו * נט. - מי שמבקש ספר ובא לו בטורח גדול זכור הוא באותו מעשה- טו * ס. - בהא דחסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם התפלה- טו * סא. - בביאור ולא מעבר לים היא- טז * סב. - אם עבד עברי נוהג בחו"ל- טז * סג. - המקור לספק דאורייתא לחומרא- טז *

א. בענין כריתת הברית בשנת הארבעים

כתב הרמב"ן "ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה אשר כרת אתם בהר סיני (שמות כד ה-ח) שהקריב עליהם עולה ולקח חצי הדם לזרוק על המזבח וחצי הדם זרק על העם אבל לא הוצרך להזכיר זה", ומבו' בדבריו דגם בכריתת

פכ"ט פ"ט, אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל,

ז. בביאור הכפילות אשר עברנו ואשר עברתם

פכ"ט פט"ו, כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם, עיי מש"כ בספר צרור המור [וז"ל "ואת אשר עברנו בקרב הגוים של סיחון ועוג. אשר עברתם בארץ מדין שלא עבר משה שם אלא פנחס"].

ה. כאן הזהיר הכתוב על מחשבת עבודה זרה

פכ"ט פי"ז, פן יש בכס איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכס שרש פרה ראש ולענה, עיי מש"כ האוה"ח הקדוש [וז"ל "כאן הזהיר הכתוב על מחשבת עבודה זרה שמזהיר כאומרו פן על אשר לבבו פונה ללכת לעבוד"], והיינו דמכאן ילפינן לאסור מחשבת ע"ז, ועיי קידושין מ.

ט. בביאור למען ספות הרוה את הצמאה

פכ"ט פי"ח, והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה, כתב הרמב"ן "ופירוש למען ספות הרוה את הצמאה - להוסיף השבעה עם המתאווה, כי נפש שבעה תקרא רוה, כענין וריותי נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו (ירמיה לא יג), והיתה נפשם כגן רוה (שם פסוק יא), והמתאווה תקרא צמאה, צמאה לך נפשי (תהלים סג ב). והטעם, כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה. כי המתאווה לזמת הנשים היפות, כשיהיה שטוף בזמתן תבואהו תאוה לבוא על הזכר ועל הבהמה, וכיוצא בזה בשאר התאוות, וכענין שהזכירו חכמים (סוכה נ"ב ב') משביעו רעב מרעיבו שבע. ולכך יאמר הכתוב בהולך בשרירות לבו, שהוא אם ימלא נפשו בתאוות השרירות והחזקות עליו אשר היא צמאה להם, יוסיף נפשו הרוה עם הצמאה, כי יתאוה ויצמא למה שהיה שבע ממנו וכאשר השביע נפשו בו. ולפי שהזכיר "שרש פורה" אמר בלשון הזה, כי יוסיף השרש הוא כפתו אשר היא רוה ורעננה עם הצמאה ותשובנה כולם צמאות", ועיי דברים דומים לזה בנצי"ב בהעמק דבר (פי' כי תצא) [וז"ל "ומצאנו מאמר תמוה במס' ר"ה ד"ד נצבה שגל לימינך בכתם אופיר, בשכר שחביבה תורה לישראל ככלבתא לאוה"ע זכיתם לכתם אופיר, והמשל תמוה, והענין דמשונה אהבת שני הדברים הללו שאינו מושג למי שאינו שקוע באהבה זו, ולא כמו כל אהבה שהמה מובנים לכל בני אדם, אף על גב שאין כל האדם שוין בטבען, וזה אוהב דבר זה יותר וזה אוהב דבר זה ביותר, אבל מ"מ הכל מבינין סוג אהבה של כל דבר, משא"כ אהבת התורה לישראל מה שמתקשר ההוגה בה באהבה ושוגה בה, וכן אהבת הכלבתא לאוה"ע השוגים בה מה שהוא משוקץ ומתועב בעיני האדם שאין לו אהבה זו, המה דברים נפלאים, ומזה יש להבין ולהשכיל כי דבר רוחני יצוק בהמה, היינו אורייתא וישראל כולא חד, מש"ה בהגות ישראל בתורה מתקשר בה כמו בן המתקשר באמו בשעה

ברית דבשנת הארבעים הקריב עליהם קרבנות וזרק עליהם הדם.

ג. בהא דכתיב קודם ראשיכם ואח"כ זקניכם

שם, איי בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה) "משה הקדים ראשים לזקנים יהושע הקדים זקנים לראשים משה על ידי שהיו הכל תלמידיו הקדים ראשים לזקנים יהושע ע"י שלא היו הכל תלמידיו הקדים זקנים לראשים. משה עד שלא צרך להם בכיבוש הארץ הקדים ראשים לזקנים יהושע על ידי שצרך להם בכיבוש הארץ הקדים זקנים לראשים משה ע"י שלא נתייגע בתלמוד תורה הקדים ראשים לזקנים יהושע ע"י שנתייגע בתלמוד תורה הקדים זקנים לראשים ר' יהושע דסיכנין בשם רבי לוי משה ע"י שצפה ברוח הקודש שעתידין ישראל להיסתכר במלכויות וראשיהן עומדין על גביהן הקדים ראשים לזקנים".

ג. פרשת נצבים היה ראוי להיות תחילת הספר

שם, איתא בקהלת רבה (פ"א) "ודכוותיה (דברים כ"ט) אתם נצבים היום, זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה".

ד. בטעם דכתיב טפכם ולא וטפכם

שם, כתב בספר חסידים (סי' תקפ"ט) "וכן כל ישראל אבות ואמהות זה לזה שנאמר (דברים כ"ט ט') ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם וטפכם לא נאמר אלא טפכם בלא ו' לומר כל איש ישראל יהיה בעיניכם כטפכם לתקן כל צרכיהם".

ה. בביאור מהחוטב עציך עד שואב מים

שם, עיי מש"כ באילת השחר כאן [וז"ל "ואף על פי שכתוב "עד" שאב מימד, אין הכונה שהיו אנשים אחרים בין חוטבי העצים לשואבי המים, ומצינו בכמה פסוקים שכתוב "עד" אף על פי שאין עוד דברים ביניהם (ועמש"כ בפרשת בא י"ב י"ב, ועיי רש"י סוטה ל' ב' ד"ה עולל)].

ו. מאה ברכות הוא להגן על צ"ח קללות

פכ"ט פי"ב, למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב, וכתב רש"י "ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו", ועיי ברוקח (סי' ש"כ) שכתב "ושאל ממנו לברכו בק' ברכות כל היום כדאמר ר' במנחות בפ' התכלת חייב אדם לברך ק' ברכות בכל יום. מה ה' אלקיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה להגן על צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה וכשתדרוש גם כל חלי וכל מכה הרי ק".

על הערוה שעשה עבירה אחת, אצל הרהור היה קשה יותר מגוף העבירה שהרהר כמה עבירות וגמר בלבו שיכה ושיהרוג ולבסוף יעשה העבירה.

ואם ישאל שואל: והאיך יעניש הכתוב על הרהור בלא מעשה, כי בודאי אין האדם יכול לשלוט בעצמו שלא יעלו בלבו מחשבות רעות, ואם כן למה יעניש על מה שאינו בידו. אבל אודיעך עיקר הדבר, ידוע כי בחירת המעשים מסורה בידו של אדם לטוב ולרע, הוא שכתוב: (דברים ל, טו - יט) "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וגו', ובחרת בחיים", גם בחירת המחשבה מסורה בידו אחר ההכנות, כי נצטוו שיחשוב מחשבה טובה ונזהר שיפנה לבו מלחשוב מחשבה רעה, והוא נגמל על המחשבה הטובה ונענש על המחשבה הרעה. ומה שלפעמים יולידו סרעפיו ורעיוניו מחשבות בלתי טובות, ויעלו על לבבו בפתע פתאום הרהורים לא ראויים שלא במתכוון, הנה זה טרם ההכנות והוא סימן המכשול והחטא, כי הטה עצמו מני אורח ולא גדל נפשו במדרגת ההכנות, ותקנתו ורפואתו שישתדל בהכנות והוא שיכין לבו ומחשבותיו אל השם יתעלה, ולו ישעבד ויכוף מחשבתו במחשבה טובה ובכשרון המפעלים, ואם באת המחשבה הרעה שיגער בה, שאם אינו גוער בה והיא עומדת בלבו הנה הוא נענש. וכאשר יתמיד מחשבתו זאת זמן רב ויכין לבו לאהבת השם יתברך ולקרבה אליו וללכת בדרכיו, גם ה' יתן הטוב ויגמלהו כצדקו שיכין לבו שלא יחשוב בדבר רע ולא יעלה במחשבתו רק טוב, ועל זה אמרו: (יומא לח ב) בא לטהר מסייעין אותו. ורבים הכתובים על העיקר הזה, הוא שכתוב: (דברי הימים - א כח, ט) "כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין אם תבקשנו ימצא לך", וכתוב: (משלי כא, ב) "ותוכן לבות ה'", כי הש"י מכין לב האדם ומישר תולדתו כשאדם מכין לבו כנגדו יתעלה, וכן כתוב: (תהלים י, יז) "תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנדך", וכתוב: (דברי הימים - א כט, יח) "ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך".

והרמב"ם ז"ל פירש הרהורי עבירה קשין מעבירה, לפי שהמחשבה מעלה גדולה באדם מכח השכל וממדות הנפש השכלית, וכשהוא חוטא בו הנה הוא חוטא במבחר מדותיו, ואין אשמת המשתמש בעבד סכל כאשמת המשתמש בבן חורין חכם, (כן כתב בתחלת פרק שני מספרו [מורה נבוכים ג, ח]). ועוד טעם אחר הרהורי עבירה קשין מעבירה אחר מעשה העבירה, כי כיון שעשה העבירה כבר, ועוד הוא מהרהר בזה הוא קשה לענין עונש הנפש מעבירה עצמה, אבל קודם מעשה העבירה אין עונשו קשה ואינו נענש כלל, שהרי אמרו רז"ל: (קידושין מ א) מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, ואינו נענש עליה, וכן הכתוב אומר: (תהלים סו, יח) "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", אלא אם כן היתה מחשבת עבודה זרה שכתוב בה: (יחזקאל יד, ה) "למען תפוש את בית ישראל בלבם".

יב. מטר מאויר סדום אינו מצמיח

פכ"ט פכ"ב, גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום ועמרה אדמה וצבאים אשר הפך ה' באפו ובחמתו, אי במדרש רבה

שמדבר בה, ואינו לומד בקר רוח כמו שלומד בשאר חכמות, וכן רוח הכלב עם אוה"ע השוגים בה, וה"ק בשכר שחביבה תורה לישראל באותו אופן נעלה שאינו מושכל לדעת אנושי כמו אהבת כלבתא כו"י].

י. בחומר מי שמוזלזל בנטילת ידיים

פכ"ט פיי"ט, לא יאבה ה' סלח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה ה' את שמו מתחת השמים, איתא בתנא דבי אליהו (רבה פט"ז) "מיכן אמרו, כל המוזלזל ברחיצת ידיים סימן רע לו, עליו הוא אומר, והיה כשמעו את דברי האלה וגו' לא יאבה ה' סלוח לו וגו' (דברים כ"ט י"ח וי"ט), **הא למדת, שכל המבעט בנטילת ידיים סימן רע לו**", ועיי' בריקאנטי (פי' עקב) [ז"ל "וכל האוכל בקדושה דומה למלאכי השרת, וכל האוכל בלא נטילת ידיים ההיא מדה של פורענות שורה עליו ואכילתו טמאה ושכינה אומרת אל תלחם את לחם רע עין [משלי כג, ו], מהו רע עין זה יצר הרע, ואמרו רז"ל [זוהר רות שם ע"א] שתי מדות עומדות על שולחנו של אדם אחת מדת הטוב ואחת מדת הרע. אם האדם מקדש ידיו ומברך, מדת הטוב אומרת זה לקב"ה הוא, ומנחת ידיה על ראשו ואומרת לו עבדי אתה, עבדו של מקום אתה, כד"א [ישעיה מט, ג] ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר, וכשאין האדם מקדש ידיו ואוכל, מדת הרע אומרת זה שלי הוא, מיד שורה עליו ומטמאתו, ומאכלו נקרא רע עין. מעשה בחסיד אחד שזימנו בעל הבית לאכול אצלו, ראה שבעל הבית לא נטל ידיו והיה אוכל, קם העני מן השולחן והלך לו, הלך בעל הבית אחריו להחזירו, אמר לו ח"ו שאוכל עמך, שעליך כתיב אל תלחם את לחם רע עין, ולא עוד אלא שמאכלך טמא, שנאמר [ויקרא יא, מג] אל תטמאו ונטמתם בלא אלי"ף, כל מי ששורה עליו רוח הטומאה מקבל טומאה סתומה שאין לה פתח. בא המעשה לפני חכמים נתנו לו ארבע מאות זוז, באותה שעה אמרו חכמים אשריכם ישראל אשריכם עוסקים בתורה, ומה העני שהיה רעב ואף על פי כן שמר עצמו ולא חשש אלא לכבוד קונו, כמה שכר טוב גנוז לאותם העוסקים בתורה לשמה"י].

יא. בחומר הרהור עבירה

שם, עיי' ברבנו בחיי כאן באריכות בחומר הרהור עבירה [ז"ל "וזהו שאמרו רז"ל: (יומא כט א) הרהורי עבירה קשין מעבירה, לפי שהרהור הזה יוצא לידי פעולה ומתגלה בגוף, ועל כן יהא קשה מעבירה בלא הרהור, שהרי בזה הרהור ופעולה, ובזה פעולה בלא הרהור. והמאמר הזה לרז"ל גדול הערך מאד, רבו בו הפירושים, וזה שאמרתי אחד. ועוד פירשו בו: הרהורי עבירה קשין מעבירה, כי רגילות המחשבה מביא האדם לידי עבירה. ועוד פירשו, כי הרהורי עבירה קשין על הנפש מעבירה עצמה לפי שהרהור תלוי בלב והנפש משכנה בלב, ועל כן כשהוא מטמא אותה במחשבה רעה קשה יותר מן העבירה עצמה כי העושה עבירה עצמה אין מחשבתו כל כך טרודה. ועוד פירשו בו: הרהורי עבירה קשין מעבירה, כי המחשב לעשות עבירה אחת כגון לגזול או לגנוב או לבא על אחת מן העריות וחשב בלבו: אם יבא אדם כנגדו שם לבטל מה שאני רוצה לעשות, אכנו או אהרגנו, כדי שאשלים חפצי, ונמצא כי כשגנב או גזל או בא

המוציא לחם מן הארץ או כגון בורא פרי העץ משא"כ בברכה דעל השחיטה והוה כברכת המצוה וברכת ציצית ותפילין וגם השחיטה אינו מעיקר ההנאה"], ויעוי עוד בשע"ת סי' רח"צ לענין ברכת בורא מאורי האש דזה לכאוי לא יותר ממצוה קיומית [וז"ל "וכת' בר"י בשם מהרא"י פראגי בתשובה כת"י מי שכבר בירך בורא מ"א יכול לחזור ולברך להוציא ב"ב דאפילו ר"א דפליג בבשמים שעיקרו להנאת הנפש אבל בנר דהוא מצוה מודה"], ויעוי בדמשק אליעזר (על בני הגר"א סי' תקפ"ט סק"י) [וז"ל "לא ידעתי אמאי יהיה הדין בציצית דחבירו יוכל להוציא כיון דאין חובה על האיש להיות לו טלית רק אם לובש טלית מחויב בציצית, א"כ הוא דומה לשחיטה דאם רוצה לאכול מחויב לשחוט והלא בשחיטה איתא בסי' ט"ז דדוקא כששניהם שוחטים יכול א' להוציא חבירו אבל האינו שוחט אינו יכול להוציא השוחט וה"נ יש לפסוק בציצית ולחשוב זאת לרשות ולא לחובה, וצ"ל דכיון דמצות ציצית בא לאחר הלבשה שפיר מקרי חיוב כיון שאחר שלבש הוא מחויב להטיל ציצית ואף דבידו לפשוט מ"מ כ"ז דאין פושט הוא מחויב בציצית, וזה דומה למצות סוכה דחשבינן למחויב להוציא אחרים אף דבידו לילך לדרך וכיוצא שיהיה פטור מסוכה, מ"מ כשיושב בביתו מחויב לישב בסוכה, ול"ד לשחיטה דאין עת כלל שיהיה מחויב לשחוט, וא"כ בכיסוי שפיר יכול חבירו להוציא אף דבידו שלא לשחוט, מ"מ היכא דכבר שחט הלא החיוב עליו לכסות ואכ"מ להאריך"].

טו. מי שאינו מחויב במצוה מסוימת אם יכול להוציא את חבירו בברכת אותה המצוה

שם, יל"ע בברכת המצות אי אחד יכול להוציא את חבירו אם המוציא אינו מחויב בדבר [ולא בגלל שיצא כבר], ועי' מש"כ בזה אאזמו"ר זצ"ל בספר נחל איתן [סי' סעי' ג' סק"ז] [וז"ל "והזקנים ובי"ד של שני הערים ירחצו ידיהם בלא ברכה, דקיי"ל דכל ספק מצוה אין מברכין כמש"כ במ"ב ר"ס ס"ז, ואפשר שאחד יכול לברך ולהוציא כולם על תנאי אם הוא מהמחויבים הוא מברך עבור עצמו וגם עבור בני עירו ואם אינו מהמחויבים הרי הוא מברך להוציא בני העיר האחרת מדין ערבות, וצ"ע אם מקרי מחויב בדבר כיון שאם היה נמצא חלל בעירו היה הוא בר חיוב אפשר שיכול להוציא, ולא דמי להא דאמרין בירושלמי דמגילה דבן עיר אינו מוציא בן כרך, דשאני התם שהיום אינו בר חיוב כלל משא"כ כאן שאם היה נמצא חלל בעירו היה גם הוא בר חיוב היום, וראיתי בספר שימוש חכמים סי"ז שדן בשאלה כזו, והביא רא"י מדברי הרא"ש שהביא בטור או"ח סי' רי"ט דבברכת הגומל אין יכולים להוציא מדין ערבות כיון שאינם מחויבים בדבר ורק בענה אמן כיון שגם ברכתם הוי שבח יוצא כו' עיי"ש, ומוכח דס"ל דזה מקרי אינו מחויב בדבר כיון שעתה לא אירע לו דבר שיצטרך לברך הגומל, ועיי"ש שהקשה מדברי הרא"ש פ"ג דברכות שכתב דמן התורה יכול להוציא חבירו בבהמ"ז אע"פ שלא אכל מטעם ערבות אלמא אע"ג דהוא לאו בר חיובא מוציא כיון דאם אירע לו כזה הוי בר חיוב, והעיקר נראה כמו שתיי שם דשאני בהמ"ז דבידו להכניס עצמו כל שעה לכלל חיוב ומש"ה מקרי בר חיובא, אבל בברכת הגומל שאין בידו שינצל מסכנה מקרי לאו בר חיובא, ולפי"ז ה"ה בעניינינו אין יכול לברך דמקרי לאו בר חיובא וא"כ ירחצו ידיהם בלא ברכה, ויל"ע בבה"ל סי' שס"ו

(בראשית פנ"א אות ד') "א"ר יהושע בן לוי עד עכשיו אם יקלוט אדם מטר מאוירו של סדום ויתן בערוגה אינה מצמחת".

יג. בטעם שסדום ועמורה נענשו בעונש המזר

שם, כתב רבנו בחיי (פ' וירא) "יש לשאול ההפיכה הזאת והמשפט הגדול הזה בסדום למה, כי בודאי אומות היו בעולם שהם רעים וחטאים כמותם ולא היה בהם העונש כל כך, ועוד אברהם שהיה שורש האמונה היה אפשר לו להחזירם בתשובה, והתשובה עולה על הכל. אבל מפני שהיתה עיר סדום מארץ ישראל, על כן היה המשפט הזה גדול כל כך למעלת הארץ הקדושה שאינה סובלת עוברי עברה, והיתה מקיאה אנשי התועבות ההם, ועל כן הקדימה עתה וקאה הגוי הזה משם.

והנה הענין הזה של מהפכת סדום, היה אות וסימן לישראל העתידים ליורשה, שאם לא יזהרו בירושת הארץ בשמירת התורה והמצות תקיף אותם ממנה כאשר הקדימה וקאה אנשי סדום, וכאשר קאה אנשי הכנענים אחריהם, וכן הזכיר משה רבינו ע"ה בסוף ימיו, והזכיר להם החרבן של סדום ואמר שתחרב הארץ אם יעזבו ישראל את התורה, והוא אמרו: (דברים כט, כב - כד) "גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגוי כמהפכת סדום ועמורה" וגוי, "על מה עשה ה' ככה" וגוי, "על אשר עזבו".

יד. אי איכא ערבות על מצוה קיומית

פכ"ט פכ"ח, הנסתרת לה' אלקינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, וכתב רש"י "אבל הנגלות, לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו, לדרוש, שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה", ומבוי בדברי רש"י דילפינן מהכא לדין ערבות, וראיתי להביא כאן כמה דברים בענין ערבות, בענין אם יש דין ערבות בציצית דהא הוי מצוה קיומית, עי' בפמ"ג (סי' ח' א"א סק"ח) דנקט דיש ערבות הגם שזה קיומי [וז"ל "ומה שכתב המ"א בהגהות אשר"י ציצית, אף על גב דגמרא ערוכה היא ראש השנה כ"ט א', תני רב אהבה בריה דרב זירא כל הברכות כולן אעפ"י שיצא מוציא חוץ מנהנין, וכן פסק הר"מ ז"ל פרק א' מהלכות ברכות הלכה י' והטור או"ח [סימן] תרצ"ב במגילה, מ"מ הא כתב רש"י שם [ד"ה חוץ] דנהנין לית ערבות, לא לתהני ולא ליברך, והעתיקו המ"א [סימן] קס"ז [סק"ק] מ'. וא"כ ציצית י"ל דאין חוב ללבוש בגד ארבע כנפות עם ציצית, הוה אמינא דאין זה ערבות קמ"ל מהגהות אשר"י], אמנם בתבואות שור (סי' ס"ק נ"ט) נקט דאין בזה ערבות עיי"ש, ויעוי"ש בדרישה שם אות ז' לגבי ציצית שכתב להדיא שאפשר להוציא אע"פ שאינו מחויב ללבוש [וז"ל "ויש מקשים איך הוא שוחט ואחר מברך הא קיי"ל דבברכת הנהנין אין אדם יכול להוציא אחר (עיי' לקמן סימן י"ט (דרישה אות א)) יש לומר דאותו האחר נהנה ג"כ משחיטה זו כגון שיאכל מן הבהמה ובלאו הכי נמי לא קשה מידי דלא אמרו אלא בברכת הנהנין דהברכה מרומז בה ההנאה כגון

יח. אי איכא ערבות על ברכת שהחינו

שם, עיי בתשוי חת"ס (או"ח סי' קמ"ג, יו"ד סי' רח"צ) שכתב דבר חי', דמי שבירך שהחינו בקידוש ביו"ט בבהכ"נ אין יכול לחזור ולברך שהחינו בביתו, אע"ג דבביתו בא להוציא בני ביתו, משום דשהחינו הוא ברכת הנהנין ואין בזה ערבות [וז"ל באו"ח י"ומה שכתב להקשות על מנהגינו דחזנא מתא מברכים שהחינו בקדושה ביום טוב בבהכ"נ וחוזרין ומברכין בביתם והוי כעין ברכה לבטלה, **דהכא לא שייך לאפוקי בני ביתם ידי חובתם דשהחינו הוא ברכת הנהנין וכיון שהוא כבר יצא בבהכ"נ דאפילו אמרו בשוק יוצא בו ואפילו אמרו בחול וכמ"ש תוס' בסוכה מ"ו [ע"א] ד"ה נכנס לישב בה וכו', א"כ שוב אינו מוציא בני ביתו, אלו דברי מעלתו, וגם בעיני יפלא"], וזה צ"ע דבשו"ע מבוי הן בהלי שופר והן בהלי מגילה שיכול להוציא בשהחינו אע"ג דבירך לעצמו, וכן צ"ע דלו יהי דהוי ברכת הנהנין הרי היכא שברכת הנהנין הוא חובה אע"פ שיצא מוציא וכברכת בופה"ג דקידוש היום דיכול להוציא אע"פ שיצא, וצ"ע, שו"מ בעז"ה שתפס עליו נכדו בעל התעוררות תשובה (ח"א סצ"ג) והעלה שחיוב גמור הוא ואע"פ שיצא יכול להוציא בני ביתו, [וז"ל "בשו"ת ח"ס או"ח סימן קמ"ג ד"ה ומה מסיק בחזן שמקדש בבהכ"נ יכוין שלא לצאת בשהחינו כדי שיכול לברך להוציא לבני ביתו דאם אינו מכוון והוא כבר יצא לא יכול להוציאם דשהחינו ברכת הנהנין הוא, ונלע"ד ברכת שהחינו על החג חיוב גמור הוא וחובת מצוה כמו שהחינו על שופר ולולב שזכינו לקיים המצוה כן בזה שזכינו לקיים בכל רגע מצות עשה של שבתון ושלא לעבור על לא תעשה ובכל רגע במצות שמחת יום טוב ומברכין בקידוש על זה וקדשנו במצותיו ומברכים על מצות אלו שהחינו רק איתא בראשונים שחכמים תקנו שהחינו על אותן מצות שיש בהם קצת שמחה ונתנו טעם בכולם ולא דמי לברכת הפירות שהוא רק על שמחה בעלמא בראות התחדשות פרי חדשה והוא רשות נלע"ד שהוא מצוה ג"כ אבל לא חובה כמו במתניתין סוף ביצה ואלו הן משום רשות לא מקדישין ומסיק שם מצוה לגבי חובה רשות קרי ליה"].**

יט. אי איכא ערבות על מצוות דרבנן

שם, עיי צל"ח ברכות מ"ח. שכתב דליכא ערבות על מצוות דרבנן [וז"ל "אמנם עתה נימא דאפילו אם נימא שגם כהנים ישנם בכלל ערבות, מ"מ אני אומר דגם כלל ישראל לא נכנסו בערבות כי אם על מצות שהן מן התורה אבל על מצות שהוסיפו חכמים מדבריהם לא נכנסו בערבות, וכן משמע בסוטה דף ל"ז ע"ב בתוס' בד"ה אמר רב משרשיא, שעל תרי"ג מצות קבלו ערבות ע"ש, והרי מצות דרבנן אינם נכללים במספר תרי"ג מצות. ולדעת רבינו הגדול יש אפילו ליתן טעם לשבח למה לא נכנסו בערבות גם על מצות דרבנן, הוא משום דהרמב"ם פסק והובא בש"ע ח"מ סי' קל"א סעיף י"ג מי שלא פירש קצב הדבר שהוא ערב כגון שאמר כל מה שתתן לו אני ערב וכו' להרמב"ם אין זה הערב חייב כלום וכו'. ומעתה בשלמא תרי"ג מצות כבר שמענו וידענו קצבה שפיר נשתעבדנו בערבות, אבל מצות שעתידין חכמים לגזור זה דבר שלא היה לו קצב בשעה שקבלנו הערבות, לכך לא חל ערבות על מצות שהם מדרבנן"], וע"ע בשדי חמד ח"ד עמ' 428, ועיי בשו"ת כתב סופר או"ח סכ"ט [וז"ל "ביותר הי' לו

סי"ד ד"ה על מש"כ דאחר יכול לברך על עירוב של בני העיר אי לאו משום דעביד מעשה ומביא רא"י ממזוזה ויש לחלק קצת וצ"ע"].

יז. בברכות דאורייתא לא אמרינן אע"פ שיצא

מוציא

שם, עיי טורי אבן (ר"ה כ"ט). שכתב בדעת הבה"ג דהא דקיי"ל אע"פ שיצא מוציא משום דינא דערבות, כ"ז דוקא בברכות דרבנן כגון ברכת המצוות דהוו דרבנן, אבל בברכות דאורייתא כגון בהמ"ז וקידוש דליל שבת ליתא להאי כללא דאע"פ שיצא מוציא [וז"ל "מיהו מפ"י רש"י בשמעתין למדתי תירוץ לזה דה"מ דיצא אינו מוציא בשל תורה כמו בברכת המזון אבל דרבנן כמו שאר ברכות אף על פי שיצא מוציא. שהרי בסמוך פי' אהא דברכת היין של קידוש היום מהו מקדש ישראל לא תבעי לך דחובה ניהו ומפיק ואמאי שביק מקדש השבת דשכיח ונקט מקדש ישראל שהוא קידוש דיום טוב דלא שכית. ובעל כרחך היינו טעמא דקידוש של שבת הוא מה"ת כדאמרינן בפ"ג דברכות (דף כ') הלכך לא מצי מפיק לאחר שיצא אבל קידוש י"ט וודאי אינו מה"ת לפיכך אף על פי שיצא לא מבעי ליה דודאי מוציא ולא מספקא ל"י על עיקר הקידוש אלא אברכת יין שלפניו. וכן נראה דהא נתן בסמוך בהלל ובמגילה אף על פי שיצא מוציא שביק האי תנא לאשמועינן הא רבותא במצות של תורה ולא נקט לה אלא גבי מצות דרבנן הלל ומגילה ש"מ דבשל תורה כיון דיצא פקע מיני חיובא ומעתה ה"ל אינו מחוייב בדבר ואינו יכול להוציא אחרים"], ועיי באחרונים מש"כ על דבריו [וז"ל המגיה שם "ובאמת לא ראה לא דברי רש"י בברכות דף מ"ח ד"ה עד שיאכל שנוהר מקושייתו עליו מברכות דף כ' ולא ראה דברי תוס' ד"ה עד והרא"ש שם סי' כ"א ע"ש היטב ודו"ק. גם לא עיין בירושלמי פי' מי שמתו הלי' ג' דגם בבהמ"ז דהוא דאורייתא אם יצא מוציא אלא דאיתא שם שנייא היא בהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך, וע"ש גם בקריאת שמע, וכן הוא בפ"י בהגהות אשרי פי' ג' שאכלו אות כ"א ע"ש. שוב ראיתי מה שהקשה ממצה ל"יק על הרב דנהי דאכילת מצה דאורייתא אבל הברכה אינו אלא דרבנן לאפוקי קידוש היום הברכה מקדש השבת גופא דאורייתא, אבל בלא"ה דבריו תמוהים כמ"ש ממ"ש רש"י בעצמו והרא"ש וכדמוכח בפירוש מהירושלמי. גם מה שהכריח מרש"י דהא שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אינו אלא דרבנן אינו הכרח דטעם דברכת המצוות הוא מטעם ערבות שכל ישראל ערבים זב"ז ועין בים של שלמה ב"ק פי"ז סי' ל"ז שגם הרב הנ"ל סבר דאינו אלא מדרבנן ועיין במ"א סי' קצ"ט ס"ק ז' ודו"ק בכל הנד'"].

יז. אי אשה חייבת בקידוש דיו"ט

שם, עיי בכס"מ (פ"א מהלי ברכות ה"י) שכתב בשם הרמ"ך דאיש יכול להוציא אשה בקידוש יו"ט מדין ערבות, ומבוי בדבריו דאשה חייבת בקידוש דיו"ט דאליה לא שייך ערבות [וז"ל "כתב הרמ"ך אבל אינו מברך שהחינו אלא על המצוה שעושה נראה מדבריו שהמקדש בבית אחד להוציא הנשים אינו מברך שהחינו. ומנהגנו לברך וכן ראוי לעשות דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה מברך אות' בעבורה וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה עכ"ל"].

שביעה, ובנשים ליכא ערבות, דמסתמא כי היכי דנשים אינן ערבים בשביל אנשים הי"נ אין האנשים ערבים בשביל הנשים, ואיך היה שמעון בן שטח יכול להוציא את אשת ינאי. **ואולי כיון שעכ"פ אכלו ינאי וחביריו כדי שביעה ונתחייבו מן התורה, ושמעון בן שטח הוא ערב, דכל ישראל ערבים זה בזה, שוב נקרא שמעון בן שטח ג"כ מחויב מן התורה ומוציא את הנשים אף שאינו ערב בעד, דאתי דאורייתא ומפיק דאורייתא**], והגר"ש איגר (הו"ד בהערות לשו"ת הגרעק"א הוצ' המאור) נקט כהצ"ח.

כ. אם עבדים בכלל ערבות

שם, ע"י פמ"ג (סי' נ"ג א"א סוס"ק י"ט) שכתב בסו"ד דעבדים אינם בכלל ערבות ובפרשת נצבים לא הוזכרו עבדים, וצ"ע מרש"י גיטין כ"ג: (ד"ה אף שלוחכם) שכתב **"אבל עבד בן ברית הוא דכתיב (דברים כט) מחוטב עציך וגו'"**, ומבוי דהפסוק קאי גם על עבד, וצ"ע [וז"ל הפמ"ג **"ועבדים יראה דאין בכלל ערבות**, ובפרשת נצבים [דברים כט, ט - י] לא נזכר עבדים], וע"י חת"ס בגליון השו"ע (סי' רע"א) שתמה על הפמ"ג [וז"ל "ועיין באגודה. נ"ב, עיינתי בפנים באגודה דמייתי המג"א ס"ק ב', ולא פליג אהר"י, אלא דהר"י מיירי דנשים אין מוציאות את האנשים, וכך כתב האגודה בעצמו פרק ג' דשבועות, והאגודה מיירי דנשים מוציאות את הנשים, דסבירא ליה דערבות של עצמן נתערבו הנשים. וכן נראה, שהרי הוזכרו בפרשת נצבים [דברים כט, ט - י], וכן גרים ועבדים חוטבי עצים ושואבי מים. ודברי הפרי מגדים (סי' ע"ג) [סימן נג] [אשל אברהם אות יט] צריך עיון], וע"י בלקח טוב בריש הפרשה "ד"א העמידם לקבל עליהם את התורה על פי הברית **כדי שלא יאמרו אבותינו שמעו מפי הגבורה קולות וברקים וראו ענן כבד לפיכך אמרו (שמות יט) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. אבל אנחנו לא קבלנו. לפיכך הציבם והשביעם והעבירם בברית הראשון**".

כג. אם איכא ערבות על המוציא דג' סעודות דשבת

שם, ע"י בספר יום תרועה דף כ"ט: שצי"ד דגם בהמוציא דג' סעודות דשבת אפשר להוציא מדין ערבות, ועי"ש שתמה על השו"ע סו"ס קס"ז שלא כתב כן [וז"ל "ובכן יש לתמוה עמ"ש מרן ס"ס קס"ז וז"ל ומשמע דאפי' בשבת שחייב לאכול פת לא יברך לו חברו כו' דזה סותר מ"ש סי' רע"ג דנקטי כר"י ובש"ע סי' קס"ו ס"ב כתב וז"ל אפי' בשבת כו' נראה שרוצה לחלק בין קידוש היום להמוציא דשבת ולא ידענא מ"ט דהא תרווייהו חיובא נינהו ואם נאמר דחיובא דפת בשבת הוי מדרבנן הלא קידוש היום הוי מדרבנן כמ"ש ריש סי' רע"א ותו דנראה דחיובא דפת בשבת הוא מן התורה כמו שכתב בסי' קפ"ח"].

כד. איך תוקעים לנשים

שם, יל"ע אי אין ערבות לנשים איך אפשר לתקוע בשופר לנשים, וע"י בהר צבי (או"ח ח"ב סי' קכ"ב) מש"כ בזה [וז"ל "יעוד הקשה מדברי הרא"ש גופי' שכתב (בסו"פ ראוהו ב"ד) דאף מי שיצא כבר בתקיעת שופר יכול לתקוע לנשים להוציאן ידי"ח וכן פסק בשו"ע (סי' תקפט סעי' ו) הרי מזה מבואר שלא כדברי הצ"ח והישוע"י, עכ"ל, גם בהשגה זו יש

להביא מסוגי' מפורשת ר"ה כ"ט ע"א כל הברכות אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וכו' וכי רש"י כיון דרשות הוא לו לא לתהני ולא לברך ול"ש ערבות והלא ברכת הנהנין דרבנן ומ"מ בעי שיהי' ב"ח שמוציא עצמו בברכה או שיהי' בערבות, ומלתא דתמוה לי מאז אזכיר פה והוא על הצ"ח ברכות מ"ח שהעלה בפלפולו דבדרבנן ליכא ערבות שלא קבלו ערבות בדרבנן והי' בהעלם ממנו במח"כ לפי שעה סוגי' שם דהיכא דיש חיובא כמו בברכת קידוש ומצה מוציא בברכת הלחם ושל יין משום ערבות הגם דברכות אלו דרבנן נינהו וצ"ע על בעל הצ"ח, ועכשיו ראיתי בכפות תמרים בר"ה במקומו דבדרבנן ליכא ערבות ודבריו נפלאו ממני שהוא נגד סוגי' של רש"י שם"].

כ. אם יש ערבות בקטנים

שם, ע"י בחכמת שלמה (למהרש"ק) או"ח סי' קפ"ו שכתב דיש ערבות גם בקטנים [וז"ל "והוכחתי דקטן הוי בכלל ערבות"], וכ"כ עוד בסי' רפ"ח ס"ה, וע"י בתיבת גמא (פי' נצבים) שכתב דקטן איננו בכלל ערבות [וז"ל "והא פשיטא לי שאין קטן בכלל ערבות, ולפ"ז קטן שהגיע לחינוך דחייב במצות מדרבנן אין מוציא לגדול במצות דרבנן אם כבר יצא הקטן בהו, ועיין או"ח סימן קפ"ו (ס"ב). ואף על גב דכתיב טפך כו' לאו בערבות מיירי"], וע"י בחי' הגראמ"ה ברכות מ"ח. [וז"ל "בתוס' ד"ה עד. וה"ט דכל ישראל ערבין זב"ז. וגם רש"י ז"ל מוכרח לזה. דהא נשים אמר התם דלא מפקי אי הוי חיובייהו דרבנן. **אלא דסבר דקטנים הוו בכלל ערבות** כדאיתא במדרשות רבים. משא"כ נשים בהני דליתנהו בהו"], וע"י מהרי"ט (קידושין ע:) [וז"ל "יעוד י"ל דגרים אינן ערבין עלינו אלא הוו דומיא דטף ונשים שאנו חייבים עליהם הם אינם חייבות עלינו דאין בידם ספק למחות וא"ש דלא הכניס טף ונשים וגרים בכלל כל איש ישראל ואתא נמי שפיר דלהכי לא חשיב באלו נאמרין ברית של ערב רב דלא חשיב אלא אותם שכול' ערבים זה לזה"].

כא. היכא שמוציא את מי שערב בשבילו אם יוכל

להוציא גם את מי שאינו ערב בשבילו

שם, הנה דינא הוא דמי שאינו ערב על חבירו אינו יכול להוציא אותו [היכא שהמוציא עצמו כבר אינו מחויב], ויל"ע היכא שמוציא את מי שערב בשבילו האם גם יוכל להוציא את מי שאינו ערב, יעוי' בצ"ח (ברכות כ:) דמבוי בדבריו דיכול להוציא דע"ש מה שתי' על שמעון בן שטח, אמנם בתשו' הגרעק"א (ח"א ס"ז) מבוי דאינו יכול להוציא, דע"ש שהוכיח מעובדא דשמעון בן שטח דלא כהרא"ש דס"ל דאין ערבות בנשים, ומבוי דאע"ג דהוציא גם את ינאי בכא"פ אם לא היה ערבות לנשים לא היה יכול להוציא את אשת ינאי [וז"ל "ולפ"ז צ"ע לקמן דף מ"ח ע"א בעובדא דשמעון בן שטח דמשמע שם שאם היה שמעון בן שטח אוכל כזית דגן היה יכול להוציאם ידי חובתן, וכ"כ התוס' שם [ד"ה עד] דאף אם היה שמעון בן שטח אוכל רק כזית דגן היה מוציא ינאי וחביריו שאכלו כדי שביעה (ואמנם שם בתוס' לא נזכר שאשה אינה בכלל ערבות, ויתבאר לקמן בדברי התוס'), והרי שם אכלה גם אשת ינאי עמהם, ואם נשים בברכת המזון דאורייתא לא היה שמעון בן שטח יכול להוציאה ע"י כזית דגן, שהיא מסתמא בסעודה אכלה כדי

מן הפסוק נלע"ד ראייה דכהנים לא נכנסו בערבות שבהר גריזים והר עיבל, כדמוכחי קראי שהכהנים והלוים עם הארון עמדו למטה באמצע והפכו פניהם לכאן ולכאן ואמרו ברוך וארור וכו', הכל כמפורש בסוטה דף ל"ז ע"א. נמצא שהכהנים והלוים הם היו הגוזרים והשבטים ענו אמן וקבלו הגזירה, כנלע"ד. ואף שבלוים משמע שם במסי' סוטה שמקצת הלוים היו עומדים למעלה ומקצתן למטה, מ"מ הכהנים ודאי שכולם עמדו למטה. ועיי' בתוס' בד"ה אי אפשר מה שכתבו בשם הירושלמי".

ב. אם יש ערבות בגרים

שם, ע"י בברכי יוסף (או"ח סי' קכ"ד) שהאריך טובא בעניני ערבות, ויעו"ש מה שכתב באריכות לענין ערבות בגרים [וז"ל. בתנ"ד יתו חזיתיה למורינו הרב האריך הרחיב בדין עירובא בערבות הני נשי והגרים ובמידי דרבנן, והשיג ישיג על מהר"ם ו' חביב. והגם כי ענינים אלו סובלים אריכות ותרבנה סרעפותם, אנא נפשאי אקצר ואעלה וכמו רגע אדבר בס"ד. וזה חזיתי למורינו הרב זרע אברהם שכתב וז"ל, ועוד נ"ל דמ"ש (שבועות לט א) דכל ישראל ערבים זה לזה אינו אלא במידי דהוי מן התורה, אבל במידי דהוי מדרבנן לית ביה ערבות, תדע דפרק אלו נאמרים וכו' אין לך כל מצוה שבתורה וכו' וקיום דבריהם ודאי אנו חייבים לקיים גזרתם כשאלו דע"י אלתו חלה השבועה וכו', אבל לגזור עליהם שיהיו ערבים זה לזה אין בידם לגזור. ומ"ש בריש שבועות הדיינים (לט א) אין לי אלא מצות וכו' מצות העתידות וכו', היינו לענין קיום המצות וכו', אבל ערבות אינו בכלל, תדע שהרי אמרו שם גרים העתידים להתגייר וכו', וגרים אינם בכלל ערבות כמ"ש התוס' בקדושין דף ע' וכו', א"כ על כרחך לומר שמ"ש שבריש הדיינים גרים העתידים וכו', היינו לקיום מצוות וכו', וכן מוכרח לפרש להרא"ש פ"ג דברכות (סוף סי' יג) שכתב ואשה אינו בכלל ערבות, וכ"כ ה"ר יונה (ברכות יב א) בשם ר"י. ומהרי"ט בחידושי קידושין (ע ב) הקשה על רש"י (בנדה יג ב) ותוס' (קדושין שם) שכתבו שאין גרים בכלל ערבות מההיא דר"פ שבועות הדיינים וכו', וה"נ מוכח בקראי וכו', אטו טף ונשים לאו בכלל ערבות. ולא נהירא דמ"ש גרים העתידים וכו', לקיום מצות. ומ"ש אטו טף ונשים, אשתמיטתיה לשון הרא"ש וכו'. ההיא דפרק אלו נאמרים (סוטה לז ב) לא מכרעא, תדע דלא חשיב כהנים ונשים וכו'. ומ"ש עוד מהרי"ט דגרים אין ערבים וכו' דאין בידם למחות וכו', לא נתכנו דבריו וכו', גם אנו אין אנו ערבים אלא למי שיש בידנו למחות כדאמרינן פרק שבועות הדיינים וכו'. ולדברי הרא"ש קשה ההיא (ע"ז יח א) שנענשה אשת ר"ח בן תרדיון וכו'. לק"מ דודאי במידי דהיא שייכא גם היא ערבנית וכו'. עכ"ל בקיצור.

ומאי דפשיטא ליה להרב דבמידי דרבנן ליכא ערבות והגדיל התימה, ואסברא ניהלן דבקבלת התורה בסיני על ערביים בתוכה לא הוה כי אם אדאורייתא לחוד ותיסגי לן שקבלו גזרותיהם דרבנן כשאלו שחלה אלתו וכו' אבל לגזור שיהיה ערבים אין בידם וכו', יש להשיב דמלבד אשר כח בהם בגדולי הדורות ראשי ישראל לגזור, קדמה ואתיא מימרא דרחמנא (דברים יז, יא) לא תסור וכו', כדאמרו (שבת כג א) היכן ציונו, לא תסור. וא"כ הוא ציווי כולל לשמוע דברי חכמים, וגודא רבא שדי עלן רחמנא בכללות לשמוע דברי

להעיר דהא בלא"ה אפילו את"ל דיש ערבות מאיש לאשה עדיין הקושיא במקומה עומדת כיון דמדינא נשים פטורות מתק"ש ומה"ט פסק בשו"ע שם דאין מברכות ולא יברכו להן א"כ מה שייך כאן ערבות בדבר שהיא עצמה אינה חייבת ואפילו להרמ"א דמברכין לעצמן אבל חיובא אין כאן וא"כ מנ"ל דיש ערבות בשביל אינו מצוה ועושה. ולכאורה י"ל עפמש"כ מהר"ם ב"ח בספרו כפ"ת (ר"ה דף כט ע"א) בהא דתנן חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים יד"ת, וז"ל מהר"ם ב"ח, קשה בשלמא אם היה המצוה בר"ה לתקוע בשופר הוה א"ש דחשו"ק אין מוציאין משום דהם פטורין אבל השתא דכתב הרמב"ם (ריש ה' שופר) מ"ע של תורה לשמוע קול שופר וא"כ המצוה היא השמיעה ולא התקיעה א"כ מאי איכפת לן אם התוקע הוא חשו"ק אבל מצות שמיעת קול שופר מקיימים הם בעצמם, ומסיק שם דהמצוה היא השמיעה וגם התקיעה, והשמיעה היא מצוה שבגופו ל"ש ע"ז שליחות אבל מעשה התקיעה ע"ז מהני שליחות ומי שאינו מחויב אינו יכול להעשות שליח ולפ"ז יתכן דתוקע לנשים אין אנו צריכין כלל לדין ערבות דמצות שמיעה מקיימת היא בעצמה ועל פעולת התקיעה נעשה התוקע שליח עבורה ולשליחות על פעולה מעשית לא בעינן ערבות, דשלוחו של אדם כמותו ככל שליחות דעלמא שלא הוזכר בשליחות ערבות כן י"ל בישוב דברי הצ"ח והישוע"י, ובנדון אם יש ערבות לנשים האריכו בזה האחרונים

ג. אם ממזר יש לו ערבות

שם, בענין אם ממזר יש לו ערבות (דהיינו אם ערב על אחרים במצוות), ע"י מש"כ המרדכי בסוף הלכות קטנות [וז"ל יתו פסל התם ס"ת שכתבו גר או ממזר ורבינו שמחה כתב ד"ג ממזר משום דקתני התם זה הכלל כל המוציא את הרבים ידי חובתם וכותבו וממזר מוציא רבים ידי חובתם ואיני יודע מניין לו שמוציא הרבים ידי חובתם דמההיא דמ"ס איכא למילף שאין מוציא או מדאורייתא או מדרבנן], ובפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ב אות ל) וברכ"י (יו"ד סי' רפ"א סק"ו) עיי' באריכות, ובמהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ח ס"ק ס"ה אות א' ד"ה וראיתי).

ד. אם כהנים ולוים בכלל ערבות

שם, ע"י בצ"ח (ברכות כ:) שהאריך לדון אם כהנים ולוים בכלל ערבות [ועיי' בסו"ד שכתב יומה שכתבתי שגם כהנים ולוים אינן בכלל ערבות, נלע"ד לתת טעם לזה. דהנה הערבות הזה התחיל בערבות מואב שאז הכניסם משה בברית ובשבועת האלה והודיע לענוש את הרבים בשביל חטא היחיד, וכמ"ש רש"י בפרשת נצבים בפסוק הנסתרות וגו' [דברים כ"ט, כ"ח], ונגמר הערבות בהר גריזים ובהר עיבל וכמו שפירש"י שם, ובמדרש תנחומא [ישן ו] הובא בילקוט [שמעוני] ריש פרשת נצבים [רמז תתקמ] איתא לפי שהברית שקבלו בחורב הפרו ואמרו אלה אלהיך ישראל לפיכך הכניסם בשבועת האלה וכו', יע"ש. ולפ"ז כהנים ולוים שעמדו באמונתם ולא הפרו ברית שקבלו בחורב כדכתיב במעשה העגל [שמות ל"ב, כ"ו] ויאספו אליו כל בני לוי, א"כ לא הוצרכו להכניס בשבועת האלה.

וגם

שהוקשה לו מאשת רחבי"ת ותירץ כמדובר, מ"מ אכתי ל"ק למהרימ"ט כי הנה לא אשכחן להרא"ש ורבינו יונה דאמור רבנן אלא שהנשים אינן ערבות על האנשים, אבל דהאנשים לא יהיו ערבים על נשיהן זו לא שמענו, ומהרימ"ט קאי בצד אחד בערבות כלפי מ"ש התוס' דאין אנו ערבים על הגרים, ועל זה קשיא ליה דאנן ערבים עלייהו, והכריח מנשים דאנן בדידן פשיטא דערבים עליהם, והוזכרו בקרא אחד דכתיב (דברים כט, ט) כל איש ישראל, ומאחר שכן י"ל דגרים הם ערבים לגמרי אף דכתיבי בתר כל איש ישראל. באופן דכונת מהרימ"ט הוא להכריח ממאי דאנו ערבים על הנשים. וזה מפורש יוצא מדברי הרב מהר"י מטראני זלה"ה עצמו, שהרי בתר הכי כתב הרב וז"ל, ועוד יש לומר דגרים אינן ערבינן עלינו אלא הוי דומיא דטף ונשים שאנו חייבים עליהם והן אינן חייבות עלינו דאין בידן למחות, וא"ש דלא הכניס טף ונשים וגרים בכלל כל איש ישראל וכו', עכ"ל. ומדבריו אתה למד דפשיטא ליה להרב מהרימ"ט דהני נשי אנו ערבים עליהן והן אינן ערבות עלינו, אלא דברישיא סבר מעיקרא דגרים הם ערבים גמורים, ולמאי דכתיבי בתר כל איש ישראל דחה הרב דהרי נשים צד א' בערבות ודאי יש להן דאנו ערבים עליהן, וא"כ אין ראייה מהכתוב, דכתבינהו בסוף. ולבסוף סבר הרב להשוות נשים וגרים כי הדדי, וניחא ליה בהא דשבקינהו קרא בסוף ולא אחשבינהו בסוטה. וא"כ מאי ק"ל על מהרימ"ט מהרא"ש ודעמיה. וכבר נסתפק מהר"י אלפאנדארי בספר מוצל מאש סי' י"ב בזה. ע"ש דיש לדקדק בדבריו.

ומה שהקשה הרב זרע אברהם על מהרימ"ט בתירוץ דאף אנו כשאין בידינו למחות ליכא ערבות כמ"ש פרק הדיינין. אפשר לישב דכונת מהרימ"ט דישאל הזכרים סתמן בידם למחות, ולא מפטרו מערבות אלא כשנתברר להם ודאי דאין בידם למחות, וכמו שאמרו בשבת (נה א) אם לפניך גלוי לפנייהם מי גלוי, וכל קבל דנא הגרים והנשים פטורים מן הערבות מסתמא, דעל הסתם אין בידם למחות עד שיתברר להם דודאי יש בידם למחות.

ועד אחרן חזיתיה לדעתיה דרב מורינו בזרע אברהם חתימה מעין פתיחה אסיק דבמידי דרבנן ליכא ערבות, והשיג על הרב מהר"ם ו' חביב שכתב דטעמא דאמרו דבהלל ומגילה דמוציא, הוי מכח ערבות, דליתא. ע"ש בדף ד' ריש ע"ב.

ולפום ריהטא נראה להביא ראייה לדברי מורינו הרב זרע אברהם דבמידי דרבנן אינן ערבים זה לזה ולא נשנו בערביות, מהא דכתב הרמב"ם פ"ה דשבועות (ה"ז) שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבלות וטריפות ואכל פחות מכזית נבלה וטריפה חייב בשבועה שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני. והיא סברת הר"ן פ"ג ופ"ק דנדריים (ח א ד"ה הא קמ"ל) דדבר שהוא מדרש חכמים אף שהוא מן התורה שבועה חלה עליו. ואף שהרשב"א בתשובה סי' תרי"ו ס"ל דחצי שיעור אין שבועה חלה עליו, מ"מ במידי דרבנן לכ"ע שבועה חלה עליו, אלא דיש מהפוסקים דסבר דבקום עשה אין לעבור על דרבנן, דאף דשבועה חלה עליו מ"מ מוטב שיעבור בשב ואל תעשה על שבועתו ולא יעבר בקום עשה על איסור דרבנן, וכמ"ש הרדב"ז בתשובה בח"א סי' רע"ח (אלף שמוט), ומטי בה משמיה דהריטב"א (שבועות כא א ד"ה נשבע) ורבותיו.

חכמים. ומה(ו) שהכריח הרב דערבות ליכא במצות דרבנן ומה שאמרו מצוות העתידות להתחדש כגון מגילה וכו' היינו לקיום המצוות ולא לערבות והראיה ממ"ש בגרים וכו', לכאורה יש להעיר דהרב לקמן הסכים דגרים יתכן דהם בכלל הערבות, ולא באו חשבון כי אין מנינם ידוע, וכפ"ז חלף הלך הכרח זה, ואדרבא נכריע להפך דממ"ש גבי גרים דשם יש מקום לומר דאיתנהו בכלל הערבות, ה"ה נימא לגבי מצות דרבנן, דלא לבד על קיומם אתמר כי גם ער'ב רב עלה אתם, והכל נתון בערבון.

ולזה אפשר לומר דאה"נ דלפי מה שצדד הרב לקמן ודוחה היה דגרים איתנהו ויחנו בערביות מודה הוא דאין הכרח זה כלום. וכיוצא בזה צ"ל במה שהשיג על מהרימ"ט דאשתמיטתיה דברי הרא"ש ורבי יונה שכתבו דנשים אינם בכלל הערבות, ולקמן כי פריך מאשתו של ר"ח בן תרדיון דנענשה כתב דבמידי דשייכי ביה הגדילו התערבות, והכריח הדבר מסוגיין דאמרינן דאי נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא מפקי אינשי, והא אינם ערבות וכו'. ע"ש בריש דף ד'. וכפ"ז מאי משיג למהרימ"ט שכתב דהני נשי איתנהו בערבות מדברי הרא"ש ודעמיה.

אמנם נראה דתחילת דיבר כפי פשטן של דברי הרא"ש וסיעתו השיג על מהרימ"ט, ויהי כי הקשה עליהם מההיא דאשת ר"ח בן תרדיון הוצרך לחלק בין מידי דשייכי וכו', ובזה נוחים דברי מהרימ"ט, וגם הרב כך הוא סבור ולא הוצרך לפרש דהרי הוא כמבואר.

וכבר ראיתי להרב שמע יעקב דף ל"ב שהביא השגתו למהרי"ט, וכתב וז"ל, ותמהתי עליו שהלא לעיל מיניה הביא ההיא דאשת ר"ח בן תרדיון להקשות על הרא"ש ותירץ וכו', וא"כ מה זו תמיהא שתמה על מהרימ"ט וכו'. עש"ב. ואנא דאמרי דאלו מקמיה קושית מהרימ"ט הוה קשיתיה על הרא"ש מאשת רחבי"ת ותירץ יתיב וכמו שדקדק וכתב שהלא לעיל מיניה וכו', ודאי היתה תמיהא קיימת על הרב מאי פריך למהרימ"ט. אבל השתא דמראש מקדמי אר"ש השיג על מהרימ"ט, ובתר הכי שקיל וטרי על התוספות ורש"י, ועד אחרן אהדריה קר"א להקשות על הרא"ש מאשת רחבי"ת וכו', יש מקום לישב קצת דגם הרב כך דעתו באסוקי מילתא דיש לישב דברי מהרימ"ט, והוה פשיטא ליה ולא הוצרך לבאר, כאמור.

והכי נמי נימא בהכרח הרב מגרים כדאמרן. ועוד אפשר לומר דהכרח הרב במקומו, כי הלא הרב קאי על דברי מהר"ם ו' חביב דעסיק ואתי בדעת רש"י שכתב דטעמא דאמור אף שיצא מוציא, בתר ערבא קאזיל, ומוכח דאף במצוות וברכות דרבנן, ועל זה תלי זייניה והגיש תעצומותיו כי במצוות דרבנן עורב'א פרח, ולזה שפיר הכריח מגרים, דרש"י כך הוא סבור דגרים ליתנהו בערבות כמ"ש ריש פרק כל היד, והביאו הרב ז"ל, ולמאי דקיימינן בדעת רש"י הוא הכרח עצום מסברת רש"י גופיה, אלא דהרב ז"ל לקמן גלה סודו דאעיקרא מה שהכריחו רש"י פרק כל היד והתוספות פ"ד דקידושין מסוטה, לא מכרעא.

הגם הלום לא אכחד דאכתי יש להעיר על הרב במה שהשיג על מהרימ"ט דאשתמיטתיה דברי הרא"ש וסיעתו, דאף דכתבינן בעניותן דהא דרב הוא ממדבר קדמות, קודם

בפרטות על כל חדא וחדא דתקון רבנן, רק אתיא מכללא, ואמטו להכי גם בנשבע על מצוות דרבנן נר חנוכה ומקרא מגילה שבועה היא, כמי"ש מרן ביי"ד סי' רל"ט. ואף על גב דאמרינן בסוגיא הנז' דקבלו מצוות העתידות כגון מקרא מגילה, הכי פירושא קיימו מה שקבלו כבר בכללות, ולא חשיב הא מושבע ועומד מהר סיני, כדאמרן. ובהכי ינוחו על משכבותם דברי רש"י והר"ן דמוכח מינייהו דיש ערבות במידי דרבנן, דכונתם סרך ערבות בכללות. ואתנח לן הא דחיילא שבועה אמצוות ואיסורי דרבנן, דכיון דהקבלה היתה בכללות אינו מושבע מהר סיני קרינן ביה, זאת היתה לי אגב רהטאי ליתובי דעתא דעת קדושים רש"י והר"ן.

ואם כנים אנחנו בזה תשובה מוצאת לתמיהת הרשב"ץ בתשובה הנז' על הרמב"ן שהרבה מופתיו ערו עד היסוד שהניח הרמב"ם, והוכיח במישור דאיסורי דרבנן ליתנהו בלאו דלא תסור, ושכח ראייה עיקרית ושרשית הלא זאת דאיך שבועה חלה על איסורי דרבנן כמו שנאמר. ולפום מאי דאמרן אפשר לומר דהרמב"ן נדחה קרי לה לראיה זו, דאימור דבכל איסורי דרבנן איכא לא תסור, והא דשבועה חלה אדרבנן היינו דלא קרינן ביה מושבע מהר סיני מפני שהיו הדברים דרך כלל, אבל לקושטא כל מילי דרבנן איתנהו בלא תסור, והראיה מקרא מגילה דכתוב בגוה קיימו וקבלו, קיימו מה שקיבלו כבר, וכמי"ש פרק הדיינין, ושבועה חיילא עלה, ומאי אית לך למימר דכיון דקבלום בכללות לא מיקרי מושבע ועומד מהר סיני, וה"ה נימא בלאו דלא תסור דכל מילי דרבנן ישנם בלאו דלא תסור ואין ראייה מהכא, ואמטו להכי לא מיייתי הרמב"ן ראייה זו, ואין שכחה לפני כסא כבודו. וספר המצוות מהרמב"ם והרמב"ן כעת אינו בידי להתבונן בדברי קדשם. ואחר זמן ראיתי בספר ארעא דרבנן שהשיב ע"ד הרשב"ץ הנז', ע"ש בהשמטות אות ע"ב"ן.

ג. החילוק בין ערבות לתוכחה

שם, בענין החילוק בין ערבות לתוכחה, יעוי' בגינת ורדים (אור"ח כלל ג' סט"ו) [וז"ל "כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות דעות הרואה את חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך כו' אם קבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית וכן תמיד חייב להוכיחו עד שיכנו החוטא ויאמר לו איני שומע לך וכל מי שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס בעון שלו כיון דאפשר לו למחות בהן ע"כ ומשמע דאין חיוב מצוה זו רק על העובר מצות ל"ת דמבטל מצות עשה אינו בעל תוכחת וכן דייק לישניה דהרמב"ם דקאמר הרואה את חברו שחטא כו' אמנם דין דערבות הוי אפי' על ביטול מ"ע"ן].

כ. בגדי כהונה מכפרים על הערבות

שם, ע"י מש"כ הגחיד"א (פתח עינים יומא ע"ב). [וז"ל "אר"ח בר חנינא מאי דכתיב את בגדי השרד אלמלא בגדי כהונה לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט. פירש"י אלמלא בגדי כהונה שע"י מקריבין קרבנות המכפרים על ישראל עכ"ל וק"ק דא"כ אלמלא קרבנות מיבעי ליה. ואפשר במ"ש התוס' דבגדי כהונה מכפרים על הערבות והביא דבריהם הרב עיר בנימין ח"ב דף ו'. ועפ"ז יבוא על נכון דאף

וכבר ראיתי להרשב"ץ בתשובה ח"א סי' קמ"א הביא ראייה לדברי הרמב"ן (סהמ"צ שורש א) שס"ל דאיסור דרבנן אינו בכלל בלאו דלא תסור, דהרי שבועה חלה על איסורי דרבנן בלאו מושבע מהר סיני קרינן ביה, ע"ש. ונודע דכתבו האחרונים דגם הרמב"ם הכי ס"ל כהרמב"ן, ולא אמרה אלא לענין זקן ממרא, הלא בספרתם באורך. וכל עניינים אלו יש אריכות דברים בראשונים ואחרונים, וליתנהו גבאי ספרן של צדיקים להתישב בדבר כהוגן במימר קדישין. אמנם עין רואה דאף בדבר שאינו מפורש בתורה דעת הרמב"ם והר"ן דאינו מושבע עליו מהר סיני ושבועה חלה עליו. וכעת ע"פ האמור תנוח דעתינו מאותה שאמרו בשילהי ביצה (ל א) דנשי דאכלי בערב כפור עד שחשכה אמרינן מוטב שיהיו שוגגין. וכתבו הראשונים דה"ד כי התם שאינו מפורש בתורה. והיה טעמו דבמידי שאינו מפורש לא חמיר כמידי דכתיב באוריתא, דמילי דמפרשן והמה בכתובים הוא מושבע מהר סיני וערבים זה לזה.

ולכל הדברות הא קי"ל דשבועה חלה על איסורי דרבנן, דאינו מושבע מהר סיני. וכיון דמוכח דאדרבנן אינו מושבע בהר סיני תפשוט מהא דגם אין ערבות בדרבנן, דבעידנא דעיילי אישי ישראל בין הערביים אכתי לא הוו מילי דרבנן ולא נשבעו עליהן, ומהיכא תיתי שיהיו ערבים זה לזה גם באיסורי דרבנן. ושוב ראיתי מ"ש הרב ש"ך סי' רל"ט ס"ק ד' משם מהרל"ח ולעת כזאת אין שו"ת הרב מהרל"ח ושאר אחרונים אתי. ועיין להרשב"ץ בח"ב סי' קס"ג.

ואולם כי דייקנן פורתא נראין הדברים כדעת מהר"ם ו' חביב דרש"י ס"ל דאיכא ערבות אף במידי דרבנן, וממקומו הוא מוכרע, כי הנה המלכים נועדו בדברי רש"י בסוגיית ראש השנה דף כ"ט, ועלה קיימי הרבנים הנז', ושם אתה מוצא שכתב רש"י וז"ל, אעפ"י שיצא מוציא שהרי כל ישראל ערבים זה לזה למצוות, חוץ מברכת הלחם ויין ושאר ברכת פירות וריחני שאינן חובה אלא דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה, ובזו אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם, לא לתהני ולא לברוך, עכ"ל. וכ"כ הר"ן שם והרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' ע"ט. הרי דאמור רבנן בטעמא דאין ערבות בברכת פירות וריחני, דלא לתהני וכו'. ומוכח דאי לאו הכי הכל נתון בערבון, והלא כלהו ברכתא מדבריהם, ומאן דכר שמייה דערבות גבי הני ברכי דרבנן, אלא משמע דס"ל לרש"י והר"ן והרשב"ץ דאיכא ערבות אף במידי דרבנן, והיינו טעמא דהלל ומגילה דאמרו אף שיצא מוציא מטעם ערבות כדתרגמה מהר"ם ו' חביב, והכי רהטא סוגיא. וזו היא שקשה על מורינו הרב זרע אברהם דפשיטא להרב דליכא ערבות במידי דרבנן ואשתפוך חמימי על דברי הרמב"ח.

ומעתה רחש ליבי דבערבות מואב קבלו כל מידי דרבנן בכללות, וזו היא שאמרו פרק שבועת הדיינין (לט א) מצוות העתידות כגון מקרא מגילה מנין תלמוד לומר קיימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר. כלומר דבדרך כלל הא מילתא לישראל נאמרה להיות עתידים לקבל דבריהם דרבנן בזמניהם, ובו בפרק כחדא נפקין ערבין זה לזה על דברי סופרים בכללות, וע"ן כי היה היה הדבר בכללות והלא במאמר אחד יאמר נא ישראל נקבל כל דברי סופרים ונהיה ערבים זה לזה, לכן חלה שבועה על איסורי דרבנן, ולא קרינן ביה מושבע ועומד מהר סיני, מאחר דלא קבלו ונשבעו

בתר האי קרא כמה קללות ודרך הנחמה שתבא בסוף ויש לתרץ לפי שיטת המדרש דאין הכי נמי דפשטיה דקרא קללה הוא אלא דרמוז לך הנחמה בנקודה. ומה שני"ל לתרץ כי אין צריך נחמה בפרשת כי תבא לפי שנחמתם בצדס שאין פסוק ופסוק שלא הוזכר בו שם ההויה המורה על הרחמים להודיע שהמדה היא ברחמים על דרך ומתץ וידי תרפנה ואין לך נחמה גדולה מזו. **עוד יש לתרץ כי פרשת אתם נצבים היא קשורה למעלה עם פרשת והיה כי תבא והרי הוא בכלל הברית והכי משמע מדכתיב לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' והרי יש בסופה נחמות דכתיב והיה כי יבואו עליך וגו' ושבת עד וגו' ושב ה' אלהיך וגו' עד סוף הפרשה כולה נחמה והרי זה נכון**."

ז. כשעושה תשובה צריך לקבל עליו ועל בניו

לעשות ציוי ה'

שם, כתב הרמב"ן "וטעם ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך - שתשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדורותם לעשות ככל אשר אנכי מצוך היום."

זו. בתשובה מאהבה א"צ ליתן חשבון על זמן

העבירה שהוציא לבטלה

שם, כתב בהקדמת שו"ת בית אפרים, דאם עושה תשובה מאהבה א"צ ליתן חשבון על זמן העבירה שהוציא לבטלה [וז"ל "ויובן לעני"ד ע"פ מ"ש ביומא לחלק בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה דאם עושים תשובה מיראה נחשב לו כשגגות. משא"כ העושה תשובה מאהבה הזדונות כזכיות. והנה אמרו ודע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון ולכאורה איפכא מיבעי ליה. וראיתי בסוף ספר שנות אלי' כי דין הוא שדין אותו על שעבר עבירה אך אין נפטר בזה שעדיין צריך ליתן חשבון על שהוציא זמנו לבטלה בעת ההיא ולפ"ז נראה דאם חזר בו ועשה תשובה אם הוא עושה תשובה מאהבה הוא פטור גם מהחשבון כיון שכך הוא המדה שיחשבו הזדונות לזכיות נמצא דאיגלאי מלתא למפרע שלא היה כאן זמן לבטלה כלל משא"כ אם עושה תשובה מיראה אף שע"י מעשה התשובה הוא פטור מן הדין. מ"מ לא נפטר מהחשבון כיון שהזדונות שעשה בעת ההוא חשובים שגגות חייב משום הוצאות זמן לבטלה. והנה התשובה שעושים בעשיית שהם ימי דין היא התשובה מיראה ואח"כ כשמחבבין המצוה בסוכה ולולב שעושים אותם בשמחה וכמ"ש הכתוב ושמחתם לפני ה' כו'. הוא מורה על תשובה מאהבה. ובזה יש לכוון דברי הפייט ביום א' דסוכות אוימתי בחיל כפור. בעותה בחשבון הספור. גלתי כהוצדק פור כו' זכים כיצאו מהללים כו'. שהוא מיוסד על דברי המדרש ור"ל שביוה"כ שעשיית תשובה היה מחמת אימת הדין ולכן עדיין בעותה בחשבון הספור שעדיין לא נפטרת מחשבון. אך גלתי כהוצדק כו' שע"י עשיית המצות אח"כ מאהבה שנעשה זכיות נפטרת מחשבון גם כן והן דברי המדרש שאמר ראשון לחשבון עונות דמכאן ולהלאה חושבנא שמה שהיה עד עתה נפטר גם מהחשבון."

אם יהיו צדיקים וחסידיים ילקו על הערבות והערבות ענין קשה מאד דלא סגי להיות יראי שמים ובעלי תורה ומצות כי הם נתפסים בעד הרשעים מכח הערבות. ולהכי אהנו בגדי כהונה לכפר על הערבות ושפיר קאמר דאלמלא בגדי כהונה לא נשתייר וכו' ודוק היטב."

ז. גדול הדור ששב בתשובה על הערבות שלו מסלק

כל חטא הציבור

שם, עיי מש"כ השפ"א (יומא פ"ו:) [וז"ל "ואפשר נמי דהגמ' מיירי ביחיד בדורו דרב גוברי' כדמצינו בסוכה (מ"ה ב) בר"ש שהי' יכול לפטור כל העולם שכששב על ערבות שלו מסלק כל חטא הציבור"]

זא. מצות תוכחה הוא מדין ערבות

שם, עיי מש"כ הפת"ש (יו"ד סי' קנ"ז סק"ה) [וז"ל "עיינ בספר תיבת גומא שם שכתב דיש להסתפק אם אין חשש סכנה אפשר דמחוייב לבזבז כל ממונו דמ"ע הוכח תוכיח הוא מטעם ערבות והוי כאילו הוא עושה הלי"ת כל שיש בידו למחות אם מבזבז כל ממונו ע"ש"]

זב. בטעם הניקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבועד

שם, איי באבות דרבי נתן (פ"ד) "נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבועד למה אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעבור נקודה מעליהן."

זג. בטעם דכתיב הנסתרת חסר וי"ן

שם, כתב רבנו בחיי "ויש לך להתעורר במלת "הנסתרת" שהוא חסר וא"ו, הנסתרת כתיב, וירמוז הכתוב על השכינה. ומה שקראה "הנסתרת" לפי שהיתה מסתרת בענן, והיא הנסתרת ממנו בזמן הגלות שאנחנו בו ובהסתרת פנים ממה שכתוב: (דברים לב, כ) "אסתירה פני מהס", ויאמר הכתוב: כי "הנסתרת" מבקשת רחמים לה' אלהינו שיגלה הקץ לנו ולבנינו. וכן מצינו כמה כתובים שמצריכין גאולה לעצמו, וכן דרשו רז"ל (מדרש תהלים ט): (תהלים ט, טו) "אגילה בישועתך", בישועתנו לא נאמר אלא "בישועתך", וכן: (תהלים ס, ז) "הושיעה ימינך וענני", וכן כתיב: (שמואל א - ב ז, כג) "אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו."

זד. בטעם שלא נכתבו נחמות בקללות של משנה

תורה

פ"ל פ"ב, ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך, עיי מה שכתב הרדב"ז (ח"ב סי' תשס"ט) [וז"ל "שאלת ממני למה לא נכתבת נחמה בקללות של והיה כי תבא אל הארץ כמו בקללות של אם בחקתי, תשובה שאלה זו נשאלה בספר הזוהר ותירצו דהא כתיב גם כל חלי וכל מכה וגומר יעלם השם וגו' מלשון העלמה ולא מלשון העלאה וא"ת כי מה שאמר הכתוב אחר כך עליך מורה שהוא העלאה ותנו דאיכא

ז. בתשובה מאהבה אין ד' חילוקי כפרה

שם, בתשובה מאהבה אין ד' חילוקי כפרה [הגאון החיד"א במדבר קדמות ערך תשובה אות י"ח, וז"ל "תשובה כתבו המפרשים דהשב מאהבה תכף מתקבל ובשב מאהבה לא נאמרו ד' חילוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש דדוקא בשב מיראה בחלקות ישית למו רבי ישמעאל אמנם אם שב בכל לב מאהבה אינו מחוסר זמן ותכף מתקבל ברצון. ויש ליתן טעם דכיון דבשב מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות א"כ אין כאן ל"ת וכריתות ומיתות ב"ד כי אם זכיות"].

זח. עוד בענין תשובה מאהבה

שם, עיי' מה שכתב הצ"ח (ברכות ד:) [וז"ל "ועיין בעין יעקב בהכתוב, ואני אומר שגם המאמרים שייכי זה לזה, לפי שמצינו שני מיני תשובה, דהיינו תשובה מאהבה ותשובה מיראה, וההפרש ביניהם שבזה זדונות נעשו כזכיות וזה זדונות נעשו כשגגות. ואמנם בדרושי תוכחת מוסר אשר לנו [דרושי הצ"ח דרוש ג'] **ביארנו שגם ע"י תשובה מיראה שנעשו שגגות, היינו תיכף אחר התשובה, אכן כשחוזר אחר כך ועושה שנית תשובה שוב הרי הוא מאהבה ונעשו זכיות.** וביארנו מזה הפסוקים שובה ישראל וגוי כי כשלת בעונך [הושע י"ד, י"ב], והיינו שנשאר שוגג וכמו שדרשו רז"ל [יומא פ"ו ע"ב], ואמר אח"כ הנביא קחו עמכם וגוי ושובו וגוי אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב, דהיינו בשובו שנית ישא כל העון שלא ישאר ממנו לגמרי, וקח טוב דהיינו שנהפך לטוב ולזכות. נמצא מה שזוכה בתשובה מאהבה בפעם ראשון צריך בתשובה מיראה לכפול שני פעמים, וידוע שע"י העון יפול הנופל שנופל לשאול ותהומא רבה, וע"י התשובה זוכה לכנפי יונה דאמתיל בה כנסת ישראל ועופף למעלה"] [וז"ל הצ"ח **בדרשותיו** "ובזה נ"ל פירוש הפסוק (הושע י"ד ב') שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב, ובגמ' (יומא פ"ו) אמר ר"י גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' עד ולא עד בכלל. הנה נשבע הקב"ה שאין הכסא שלם עד שיעבור רוח הטומאה מן הארץ לגמרי, ויתבטל שרו של עמלק מכל וכל, מחה תמחה את זכר עמלק, וזה מפורש בתורה (שמות י"ז ט"ז), כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, וכיון שבתשובה מיראה הוא הגורם ויש לו חלק בו אם כן שוב מקבל חיות, ואי אפשר להעבירו לגמרי מן העולם ע"י תשובה זו, ותשובה זו שכתוב בפסוק שובה היינו מיראה וכשארז"ל כי כשלת בעונך הזדונות נעשו כשגגות ולכן אמר ר' יוחנן שתשובה זו מגעת רק עד כסא, אבל אין בכחה לתקן ולהשלים הכסא, ובפסוק אמר שובה ישראל עד ה' ולא עד בכלל, והיינו מיראה והיא גופה קשיא יותר טוב היה לו להזהיר לשוב מאהבה, ולזה אמר כי כשלת בעונך אי' שנכשל כחך להתגבר על יצרך בבת אחת, שכבר אתה כבוש תחת ידו אחת אח"כ שכבר עשית תשובה מיראה, שוב שנית קחו עמכם דברים, דברי וידוי ובכי ובתחנונים, גם בלילה בשכבו על משכבו יבכה לפני בוראו, במסתרים תבכה נפשו ושובו אל ה' שישוב שנית מאהבה, אמרו כל תשא עון שע"י תשובה ראשונה לא נסתלק העון מכל וכל, שהרי נשאר שוגג משא"כ עתה כל תשא עון שלא ישאר שום רושם וקח טוב אדרבה יתהפך לזכות ולטוב יתחשב"].

זט. במעלת התשובה

שם, גרסי' ביומא פ"ו. "אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך", ועיי"ש בר"ח שבי' "גדולה תשובה שאפילו הגיע חטאתו עד **כסא הכבוד התשובה מכפרת.** שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך".

מ. בימות המשיח אין מקבלין תשובה

שם, כתב המהרי"ל (הלי' עשרת ימי תשובה) "מהר"י סג"ל דרש בימי הסליחות יהיה כל אדם מפשפש במעשיו וכל מה שחטא בזה השנה יכלול בוידויו ויתודה ויתחרט על כל חטאיו. בכל יום יעשה אדם תשובה דכתיב שוב יום אחד לפני מיתתך כל יום ישוב בו וידאג שמא ימות למחר. ועוד ראיא שחייב אדם לשוב בכל יום **משום דלימות המשיח אין מקבלין בתשובה.** ודוגמת זה אין מקבלין גרים אז, דהמתגייר אז אין עושה מאהבת הש"י רק לשמוח בשמחת ישראל, ומאחר דאנו מצפין לישועה בכל יום מי שאינו שב ויבא משיח במהרה בימינו שוב לא מצי שב וישאר ח"ו בחטאיו. ומתי שיבקש אדם לשוב מקרב הגאולה שנא' ובא לציון גואל ולשבי פשע (ישעיה נט, כ)".

מא. תשובה למי שבא על הערצה

שם, כתב בחובות הלבבות (שער התשובה פ"י) בענין מי שבא על אשה האסורה לו ונולדו לו ממנה בנים ועשה תשובה "ואם יהיה משער העריות, אשר זכרנו במי שהוליד מאסורה, יכרית הבורא את זרעו".

מב. בהא דבתשובה מאהבה זדונות נעשים לו

כזכויות

שם, יעוי' בב"י הגר"א למשלי (פ"ז פ"ז), ומבוי' בדבריו שם א. דחומר של ביטול עשה במזיד הוא כמו לאו בשוגג, ב. דהא דבתשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות, יש נפק"מ אם חטא במזיד או במרד לענין הדרגה של נעשין לו כזכויות [וז"ל "נפתי משכבי כי מה שהולכין בעניני עה"ז ואינו מתבונן דרכיו נקרא משכב ששוכב על המטה ואינו עושה כלום וזהו שאומר לו אין לך להתבונן אתה בדרכך אלא לך כאשר לך חפץ ומה שאתה מתיירא מעבירות אדרבה נפתי משכבי מה שאין אני מתבונן עמך עכשיו אח"כ אניף אותם מלשון תנופה כמ"ש גדולה תשובה שעונות נעשו לו כזכיות וכל מה שיהיה יותר יהיה זכיות יותר. מור ואוהלים וקנמון הענין כמ"ש מור ואהלות וקציעות כל בגדותיך ואמרו א"ת בגדותיך אלא בגידותיך כלומר שהעבירות יהיו כזכיות ויש ג' מיני עבירות חטא ועון ופשע **וחטא הוא שוגג או עשה שהוא עבירה קטנה** כשעושה תשובה עליה היא נעשה מצוה גדולה ועון הוא א"א שיהיה במעלת חטא אף שעושה תשובה וכן פשע א"א שיהיה במעלת העון לזה אומר מור הוא בלשון קודש ולשון זכר זהו קאי על חטא שיהיה במעלה גדולה ואהלות הוא ג"כ בלשון קודש אך הוא לשון נקבה וקציעות הוא לשון תרגום שהיא פחותה מלשון קודש וגם בלשון נקבה כי זה קאי על פשע אבל היא דהיינו האשה זונה שהוא היצה"ר אומר לו שקר שיהיה הכל במעלה גדולה לכן

[שבת] מוחלין לו, יע"ש. מה שאין כן עבד עבודה זרה במזיד גמור בעיני יסורים ג"כ"י].

מג. בביאור ארבעה חילוקי כפרה

שם, יליע בענין ד' חילוקי כפרה דבעי תשובה עם כל אחד ואחד, האם בחמור בעי את כל הדברים שנאמרו על הקל ועוד עם התוספת של החמור או לא, דהיינו האם בכריתות ומיתות ב"ד בעי גם יוה"כ וגם יסורין או דסגי ביסורין לבד (עם תשובה), וכע"ז יש להסתפק בחילול השם אי סגי במיתה או דבעי גם יסורין ויוה"כ לבר מהמיתה, ועי מש"כ בזה המניח מצוה שס"ד אות כ"ב [וז"ל "הג' מחויב כרת ומחויב מיתת בית דין וכבר כתבנו דשבועת שוא ג"כ בכלל והי"ה עבירות שיש בהם מיתה בידי שמים ויבואר לקמן הכל הם חמורות ומבואר בגמרא דתשובה ויה"כ תולין ויסורים ממרקין וכ"כ הר"מ וכבר כ' לעיל דנראה דא"צ יה"כ כמו שפירש"י דתשובה היא עם כולם אבל הגי' כפרות אין א' צריך לחבירו א"כ בתשובה ויסורין נתכפר לו אף בלא יה"כ אך אשמועינן דאף עם יה"כ לא נתכפר לו אבל בתשובה עם יסורין א"צ יה"כ. אך מלשון הגמ' ויסורים ממרקין והיינו גמר וכ"ה לשון הר"מ תשובה ויה"כ תולין ויסורין גומרין הכפרה כו' מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבאו כו' נראה דתשובה ויה"כ ג"כ מכפרין קצת רק לא נגמר הכפרה רק ע"י יסורים א"כ אפשר דצריך יה"כ ג"כ לכפר קצת ואז ע"י יסורים נגמר הכפרה וכן מביא ביסל"מ בשם הירושלמי דתשובה ויה"כ מכפרין קצת ע"ש. אח"ז ראיתי באגדת ירושלמי עם פ"י היפה מראה מבואר שם דעבר על כומב"ד תשובה ויה"כ מכפרין מחצה ויסורים מכפרים מחצה ובח"ה תשובה ויה"כ מכפרין שליש ויסורין שליש ומיתה שליש וע"ש ביפ"מ שכתב דלש"ס דידן אין היסורים צריכין ליה"כ ואין מיתה צריך ליה"כ וליסורים ולהירושלמי כ"א מהגי' שוים בכפרתם ואותם החמורות מיסורים ואילך צריכין ליה"כ אך בש"ס דידן ג"כ צ"ע הלשון ממרקין נראה דגומרין בצירוף אחר ולא קאמר כמו קודם יה"כ מכפר הו"ל ג"כ לומר תשובה ויה"כ תולין ויסורים מכפרין אח"ז כולם תולין ומיתה מכפרת וגם לשון הר"מ גומר נראה כן א"כ אי הוי הר"מ ס"ל כהירושלמי היה כותב כן בפירוש וצ"ע כעת. עוד ראיתי ביפ"מ שם שכתב דבחיבי כריתות ומיתות בית דין דתשובה ויה"כ תולה דוקא עם יה"כ אבל תשובה לבדה אינה תולה כלל בחמורות לש"ס דידן דאי לא למאי נ"מ נקט תשובה ויה"כ תולין וכן בח"ה נקט תשובה ויה"כ ויסורי תולין מוכח דתשובה לבד אינו תולה בחמורות ובח"ה אף עם יה"כ אינו תולה ע"ש. ולענ"ד אינו דקדוק דנקט רבותא בחמורות תשובה ויה"כ תולין כו' היינו דג"כ היא כפרה מ"מ אין כח לתלות ובח"ה אפי' יסורים תולין ומ"מ מסתברא דבתשובה לבד תולין ג"כ רק אפי' עם עוד כפרות אין מועילין לכפר רק כמו שמבואר כ"י. עוד ראיתי שם שמביא הקושיא שהבאנו לעיל מאי נ"מ תשובה תולה ויה"כ מכפר ותי דמייירי דביני לביני חזר מתשובתו ע"כ יה"כ מכפר ואין זה סברא אצלי כלל אם חזר מתשובתו בודאי ה"ל כאילו לא שב ואין יה"כ מכפר כנ"פ ואין זה סברא כלל דחזרה מהתשובה מ"מ יהיה מועיל. ועיין לעיל מה שתירצתי"י].

אומרת מור ואהלים וקנמון בלשון קודש ולשון זכר ולכן אין לך להניח מלהתענג תענוגי עה"ז ועניני שביל העבירו הבאים מחמת זה"י, וע"ע בביאור הגר"א (משלי פ"י פ"א) [וז"ל "והצדיק אינו נתהלל רק במ"ע וכן הרשע אינו נתבזה רק במצות ל"ת שעובר"י].

מג. בטעם שבתשובה מאהבה זדונות נהפכים

לזכויות

שם, בטעם שבתשובה מאהבה זדונות נהפכים לזכויות, יעוי בשמירת הלשון (ח"ב סופ"א) [וז"ל "וסוף הכתוב מתרושש והון רב, וביאורו הוא לפי מה שידוע שמי שעושה תשובה מאהבה כל עונותיו שעשה מתחלה נעשין לו זכויות, ונמצא שכל מה שעשה יותר עונות מתחלה ונעשה רש ביותר ימצא אח"כ ע"ז הון רב. והטעם אפשר כפשוטו, דמי שהוא עושה תשובה מאהבה בודאי מתמרמר על כל עון בפני עצמו, ובוכה ומתאונן איך מלאו לבו לעבור על רצון הבורא המחייב כל המציאות בחסדו וטובו, וממילא נעקר החטא מעיקרו, ומקיים בזה מצות עשה של תשובה. ונמצא שבכל חטא שעשה מתחלה יש עתה מצות עשה של תשובה"י], ובבית אלוקים למבי"ט (שער התשובה פי"ד) [וז"ל "והוא מה שאמרו ז"ל (יומא פ"ו) גדולה תשובה שזדונות נעשות לו זכויות כדכתיב (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו וגוי עליהם הוא יחיה, כי לישראל לבד הוא שנעשות זכויות מצד כי קיים מצות עשה של תשובה בכל אחד מהעונות ששב ממנו"י].

מג. בעשרת ימי תשובה גם תשובה שאינה גמורה

מתקבלת

שם, בעשרת ימי תשובה גם תשובה שאינה גמורה מתקבלת [בית אלוקים למבי"ט שער התשובה פט"ו, וז"ל "התשובה מועילה לעולם, אבל מר"ה ליום הכפורים מועילה יותר ומקובלת, גם כי לא תהיה כ"כ תשובה גמורה, וכמו שאמרו ז"ל (ר"ה י"ח) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב אלו י' ימים שבין ר"ה ליום הכפורים שאז נמצא וקרוב לכל קוראיו, ואפילו היחיד"י].

מג. במועלת התשובה למי ששומר שבת

שם, עי' בט"ז (או"ח הקדמה לסי' רמ"ב) שכתב לחדש דאע"ג דמבוי בשלהי יומא דמי שעבר על חייבי כריתות תשובה ויה"כ תולין ויסורין מכפרין, אעפ"כ אם הוא שומר שבת א"צ ליסורין [וז"ל "בטור הביא גמרא דכל כתבי כל המשמר שבת כהלכתו אפי' ע"ז כאנוש מוחלין לו איכא למידק אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל. ונראה דמייירי שעשה תשוב' אלא דתשובה לא מהני שיהא מוחלין לו כדאיתא בפ' יה"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו"י], וע"ש בפמ"ג במשב"ז [וז"ל "עין ט"ז. ביומא אמרין כריתות ומיתות בית דין יסורין ממרקין, ואגב שיטפא כתב מיתה. ועיין פרישה [אות ד] פירש, אנוש עבד עבודה זרה בטעות, כי סבר שראוי לכבד כוכבים, כמו שכתב הר"מ בהלכות עבודת כוכבים [א, א], משום הכי אם שומר

מז. במעלת התשובה

לך. כשמוע האיש דבריה ויגער ביצר הרע ויקם ממטתו ויפול על פניו ארצה ויתנפל לפני ה' ויתחנן אל ה' להכניע יצרו ולשבר תאותו ולהדריכו בדרך הטובה והישרה ולהורות אותו תשובה שלימה ולסלוח עונותיו. ויענהו ה' בהכנעו לפניו ויעתר לו, ויאמר נתן לחנה ברוכה את וברוך טעמך אשר מנעתני מבוא בדמי עבירה והושעתני, לכי לשלום לביתך. ותלך ותפדה את בעלה ותוציאנהו מבית הסוהר, ותגד לו את אשר עשתה ולא האמין לה בעלה כי חשד אותה שנתן בא עליה והיא העלימה זאת ממנו. ויהי כי ארכו הימים וישקף רבי עקיבא בעד החלון וירא איש רוכב על סוס ועל ראשו זיו גדול וזוהר מזהיר כשמש, ויקרא אחד מתלמידיו ויאמר לו מי זה האיש הרוכב על הסוס, ויאמרו לו זה הוא נתן רועה זונות, ויאמר לתלמידיו תראו כלום על ראשו, ויאמרו לו לאו, ויאמר להם מהרו והביאוהו אלי, ויבא לפניו ויאמר לו בני ראיתי על ראשך אור גדול בלכתך ואני יודע שאתה מיורשי עוה"ב, ועתה הודיעני מה עשית, ויודיעוהו דברי חנה. ויתמה ר"ע מאד על התאפקו והכנעו לכבוש את יצרו הרע והתרחקו מהעונות ותשובתו בתשובה שלימה, ויאמר לו אמנם עשית דבר גדול וע"כ הזריח הקדוש ברוך הוא על ראשך זיו גדול שראיתי, והנה זה בעולם הזה על אחת כו"כ הטוב הצפון לך בעוה"ב. ועתה בני שמעני וקח עצתי ושב לפני ואלמדך תורה, ויעשה כן וישב לפני ר"ע, ויפתח הפותח ואין סוגר את לבו בתורתו, לימים מועטים הגיע למעלה גדולה מאד בחכמה וישב בצד ר"ע במעלה אחת. ויהי היום ויעבור בעל חנה על מדרש רבי עקיבא וישאל את אחד מתלמידיו איכה עלה נתן לגדולה זאת ויספרו לו כל המעשה, ויאמין האיש לדברי אשתו ותשקוט נפשו מרוח הקנאה שעבר עליו מהחשד שחשד אותה, ויבא אל ביתו וישק ראש אשתו ויאמר לה מחלי לי על אשר חשדתך בדבר נתן, על שראיתיו היום עם ר"ע ושאלתי והגידו לי כך וכך, הקדוש ברוך הוא ירבה שכרך כפלי כפלים כי הייתי בדוחק גדול בנפשי עד שהושיעני הקדוש ברוך הוא ברחמי בדבר הזה שנגלה אלי היום".

מז. מעשה בתלמיד הרמב"ן

שם, ע"ע מעשה בקב הישר פכ"ג [וז"ל "כדמצינו מעשה ברמב"ן ז"ל שהיה לו תלמיד אחד שיצא לתרבות רעה וישמו אבנר, ונעשה כותי. ומחמת רוב חכמתו בטומאתו נעשה שר גדול בכותים ויהי היום שהיה יו"כ שלח ליה הרמב"ן שיבא אליו, בא לפניו ולקח בפני הרב רמב"ן ז"ל חזיר אחד ונחרו ובשלו, ואחר כך שאל לרמב"ן רבי על כמה כריתות עברתי היום. והשיב לו על ארבע כריתות עברת היום, וא"ל התלמיד הנ"ל הלא על ה' לאוין עברתי והתחילו לפלפל עד שהרמב"ן הודה שעבר על ה' לאוין של כריתות. ושאל הרמב"ן אותו הגד נא לי מי הביאך אל מדה זו שכפרת בתורת משה, והשיב לו כי פעם אחת שמעתי שדרשת שיש בפרשת האזינו כלולים כל המצות וכוללים כל ענייני העולם וכולן נרמזים בפר' האזינו, רק שצריך סייעתא דשמיא להבין כל העניינים והסודות אשר שם. ובעיני היה זה מן הנמנע עד שבשביל כן קבע בלבבי החטא שאין האמת כן כמ"ש הרב הרמב"ן, ויצא ופקר ונהפך לאיש אחר. ויען הרמב"ן עדיין אני אומר כן שדברי כן הוא שהכל נרמז ומבואר בפר' האזינו אם לא תין שאל ואגיד לך, ויתמה התלמיד הכופר ההוא ואמר א"כ כדברך תראני אם שמי שהוא אבנר בפרשת האזינו תמצא. ויתפלל הרמב"ן אל ה' בכל לבבו ונפשו ובא

שם, בענין מעלת התשובה, יעוי' מעשה נורא באוצר המדרשים (ערך מעשיות) [וז"ל "ויהי איש אחד מעשירי ישראל שמו נתן דציצותא ויאהב אשה אחת בעולת בעל ושמה חנה, והיה בעלה עני ביותר והאשה הזאת היתה יפה עד מאד, ויצר לנתן להתחלות בעבור חנה, ונכנסו אליו הרופאים ואמרו לו לא תוכל להרפא עד שתשכב עמה, ויאמרו חכמי ישראל ימות ואל יעבור עבירה זו, אמרו הרופאים תבא ותספר עמו ואמרו חז"ל ימות ואל תספר עמו. ויארץ חליו מאד, והיו חובות הרבה על בעל חנה ויקחוהו ויתנוהו לבית הסוהר כי לא היה לו מה ליתן לבעלי חובותיו, והיתה אשתו טוה ביום ובלילה וקונה בדמי המטוה מאכל והיתה מולכת לו לאכול, ויהי ימים רבים במשמר ותקצר נפשו למות. ויהי היום ויאמר לאשתו הפודה נפש אחת ממיתה כאלו מקיים נפשות רבות ואני קצתי בחיי בבית הסוהר, חושי ולכי לנתן דציצותא ובקשי ממנו כי ילוה לי הממון ויפדה את נפשי ממות, ותאמר לו הלא ידעת אם לא שמעת שהוא חולה נוטה למות בעבורי, וכל יום ויום יבואו שלוחיו אלי בממון הרבה ואיני מקבלם מהם, ואומר להם שלא יראו פני לעולם, ואיכה אלך אליו להלוות לי ממון, אם היית בן דעת לא אמרת אלי כדבר הזה, שמא בהאריך יסוריק יצאת מדעתך. ותקצוף עליו ותלך לביתה ברחי אף ולא באה אליו שלשת ימים, ויהי ביום הרביעי ותחמול עליו ותאמר אלכה ואראנו בטרם ימות ותלך ותמצאהו נוטה למות, ויאמר לה הקדוש ברוך הוא יבקש עלבוני וחמסי ממך ויתפשך בעוני, אבל אני רואה שתרצי שאמית בכאן ושתנשאי לנתן לאשה. ותאמר לו גרש אותי ועזבני ולא אבוא אליו באיסור, ויאמר לה הלא זה דברי שאת חפצה להנשא לו, ותזעק בקול גדול ותפול על פניה ותאמר מי שמע כזאת, האיש הזה יאמר לך נאפי והטמאי והוציאני מבית האסורים, ויאמר לה בעלה לך מעלי ועזבני עד שירחם הקדוש ברוך הוא עלי, ותלך לביתה ותחשוב בצרתה ובצרת בעלה ותחמול עליו ותברר לבה ותתפלל חנה ותאמר, אנה ה' הצילני והושיעני שלא אכשל בעבירה, ותלך לבית נתן דציצותא, ויראהו סריסיו וימהרו לנתן להגיד הנה חנה עומדת בשער, ויאמר להם אם אמת הדבר תהיו חפשים, ותבא בחצר ותאמר לו שפחתו הנה חנה באה, ויאמר לה גם את תהיי חפשית, ותבא אליו חנה וישא עיניו ויאמר לה גבירתי מה תרצי ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעשה, ותאמר לו שאלתי ובקשתי שתלוה לאישי כך וכך שהוא חבוש ואסור בבית האסורים מהיום כמה ימים ולך תהיה צדקה מאת ה', ויצוה את עבדיו להוציא הממון וליתן לה חפצה, ויאמר לה הנני עשיתי רצונך ואת יודעת שאני חולה מאד מאהבתי אותך, עשי רצוני והחיני, ותאמר לו חנה הנני בידך ותחת כנפיך ואין לי להמרות את פיך, אבל אודיעך שבאה לך שעה לקנות חיי העולם הבא והזהר שלא תפסיד שכרך וטוב העוה"ב בדבר מועט ולא תאסרני על אישי, וחשוב שהגעת לחפצך ואל תאבד רב במעט והנשאר, באשר יכלה ויתם, וחשוב ביסורי הקדוש ברוך הוא, ואל תעשה דבר שתתנחם באחריתך. ראה כל מי ששמע ליצרו כמה ינחם בלי תועלת, וזו לך שעה קלה ומועטת לקנות חיים ארוכים ושכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב שלא יוכל כל אדם להגיע לדבר זה אלא בעמל הרבה וביגיע גדול, ואתה יכול להגיע לרצון בוראך בשעה קלה ואם תשמע לשכלך ותגער ביצר הרע אשריך וטוב

תעלומות ובוהן לבבות ידע כי דוד אמר זאת בכל כך התלהבות ובחרטה מוחלטת עד אשר גם המלה האחת, חטאתי, היה די להעביר חטאו, לכן מיד בא נתן הנביא בתוך דיבורו חטאתי לה', ואמר לו גם ה' העביר חטאתך ועוונך מכופר, והענין הזה הודיע לנו דוד המלך ע"ה כאן באמר, חטאתי אודיעך ר"ל אמרתי חטאתי, ועוני לא כסיתי ר"ל גם עויתי חפצתי לומר, אמרתי אודה עלי פשעי לה' ר"ל שגם פשעתי חפצתי לומר כדן כל המבקשים סליחה, ואתה נשאת עון חטאתי סלה, ר"ל שסלחת לי מיד אחר הדיבור חטאתי".

נא. אם מועלת תשובה לשפיכות דמים

שם, ע"י מש"כ המהר"ץ חיות (סנהדרין ז). [וז"ל "ני"ב ע"י רמב"ם פ"ד מהל' רוצח ה"ט וז"ל אף על פי שיש עונות חמורות משפיכות דמים אין בהם השחתת ישובו של עולם כש"ד וכל מי שיש בו עון זה אין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה ולא יצילוהו מן הדין צא ולמד מאחאב שנאמר בו רק לא היה כאחאב וכשנסדרו עונותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא עון שחייבו כליה רק דמי נבות ע"ש וזה כוונת הש"ס כאן דבע"ז אם יעשה תשובה שלמה זדונות נעשות לו כשגגות ואפשר אפי' כזכיות אבל ש"ד אין התשובה מועלת רק מקבל עונשו הראוי לו עד שיזדכך והכוונה לא הוי להו תקנתא היינו שלא יצילוהו מדין זה".]

נב. לאחר מיתה א"א לעשות תשובה

שם, איתא בפרקי דר"א (פמ"ג) "בן עזאי אומר בא וראה כח התשובה מרבי שמעון בן לקיש, שהיו הוא ושני רעיו גוזלים וחומסים כל אשר יעבר עליהם בדרך. מה עשה, הניח לשני רעיו שוודדים בהרים, ושב לאלהי אביו בכל לבו בצום ובתפלה, והיה משכים ומעריב לפני הקדוש ברוך הוא, והיה עוסק בתורה כל ימיו ובמתנות עניים, ולא שב אל מעשיו הרעים עוד, ונרצית תשובתו. וביום שמת מתו שני רעיו השוודדים בהרים. ונתנו לרבי שמעון בן לקיש חלק החיים, ולשני רעיו בשאול תחתיות. ואמרו שניהם לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יש משוא פנים לפניך, זה היה שוודד עמנו בהרים והוא באוצר החיים ואנו בשאול תחתיות, אמר להם זה עשה תשובה בחייו ואתם לא עשיתם. אמרו לו הנח לנו ונעשה תשובה, אמר להם אין תשובה אלא עד המיתה. משל למה הדבר דומה, לאדם שהוא רוצה לפרוש בים, אם אינו לוקח בידו לחם מארץ נושבת, אינו מוצא בים, אם רוצה לילך לו לקצה המדבר, אם אינו לוקח מן הישוב לחם ומים, במדבר אינו מוצא לאכל ולשתות. כך אם אין אדם עושה תשובה בחייו, לאחר מיתה אין לו תשובה, שנאמר [משלי ו, לה] לא ישא פני כל כפר. וכתוב אני ה' חקר לב בחן כליות [ירמיה יז, י]."

נג. שערי תשובה אינם ננעלים לעולם

שם, איתא בשוחר טוב (מזמור ס"ה) "ר' חנינא בר פפא שאל לר' שמואל בר נחמני מהו סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג מד) אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים, אבל שערי תשובה אינם ננעלים לעולם, שנאמר מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, מה הים הזה אינו ננעל לעולם, וכל מי שהוא מבקש לרחוץ בו, רוחץ בו כל שעה

פסוק בפיו "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם", אותיות שלישית מן פסוק זה ר"ת אבנר. וכשמוע התלמיד את הדבר חרד מאוד ויפול על פניו, ושאל לרבו הרמב"ן אם יחזור בתשובה יהיה לו תיקון ותרופה, והשיב לו רמב"ן והלא שמעת להפסוק שישבית מאנוש זכרו ולא יועיל לו שום תרופה. ותיכף הלך אותו תלמיד ולקח ספינה בלא ספן וחבל ומלח והלך עם הספינה באשר הוליכו צועק במר נפשו ועדיין לא נודע ממנו מאומה, ואחר כך הרבה הרב הרמב"ן בתפלה שיהיה לו מקצת כפרה. ואחר זמן רב בא להרב בחלום והחזיק לו טובה שגרמה תפלתו להוליכו להתלמיד לגיהנם, והיו דנין אותו דינים הרבה בגיהנם, ואחר י"ב חודש היה לו מזור ותרופה לא להוליכו לג"ע ולא לדון אותו בגיהנם, כי עד אותו הפעם היה התלמיד בכף הקלע".]

נט. בטעם דמהני תשובה

שם, כתב בספר העקרים (מאמר רביעי פ"ח) "מזה הצד הוא שתואיל התשובה לרשע שע"י התשובה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזרה שהרי אחאב שנא' עליו רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני השם (מלכים א' י"ז) ואחר שנגזרה עליו גזרה לפי שצם ונתכסה בשק ונכנע לפני ה' נאמר לאליהו יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו (שם כ"א) וזה שירה שהגזרה הנגזרת על הרשע הוא בהיותו בתואר שהוא מן הרוע וכשישתנה מן התואר ההוא על ידי התשובה הנה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזרה, ועל זה הדרך הוא מבואר שתועיל התפלה או כשרון המעשה אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו להיותו משתנה ממדרגת הרוע שיהיה בה וזהו הטענה רמז אליה צופר בהיותו מאשים את איוב שלא היה מתפלל להשם להצילו מרעתו ולא היה מכין עצמו לבטל מעליו הגזרה וזה שאמר לו אם אתה הכינות לבך ופרשת אליו כפיך אם און בידך הרחיקהו כי אז תשא פניך ממום וגוי' (איוב י"א) כלומר אם תכין לבך להתפלל ולתקן מעשיך אין ספק שעל ידי התפלה וכשרון המעשה תמלט מן הצרות הללו ומזה יתבאר שהתפלה וכשרון המעשה מועיל לבטל הגזרה בכל עת וכן אמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה דף י"ז ע"א) יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

נד. בענין אמירת חטאתי עויתי פשעתי

שם, בענין אמירת חטאתי עויתי פשעתי בוידוי, ע"י דבר נחמד בקול אליהו להגר"א על תהלים [וז"ל "חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה (שם לב. ה), יש לפרש דהנה כאשר בא נתן הנביא אל דוד המלך ע"ה להוכיחו על מעשה דבת שבע, (שמואל ב' יב. יג) ויאמר דוד חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות, ועיין שם בהמסורה שיש פסקא באמצע הפסוק בין תיבת לה' לתיבת ויאמר, ומשמעו כי כאן חסר מקצת דברים מה שהיה דוד רוצה לומר עוד, ובא נתן הנביא לתוך דבריו והפסיק דיבורו, וכדי להבין מה היו הדיבורים שלא הוציאם מחוץ לשפה צריך לומר שדוד המלך ע"ה חפץ עוד לומר המלות עויתי פשעתי, כדן של כל המתודים, שצריכים לומר חטאתי עויתי פשעתי, אך היודע

קרוב הוא גם למיתה ח"ו אם ישוב בלב שלם כמאמר חז"ל (ע"ז י"ז) הפורש מן כו' מת, ומקשה ע"ז והא ראב"ד שלא פירש רק מזנות וגם כן מת מתוך תשובתו, ומשני כיון דאביק בה טובא כו' דמיא, ואם כן השב ורוצה באמת לשוב ויש כמה בעוה"ר שכבר נעשו לו כהיתר מרוב הרגלם וקשה לפרוש מאוד ואפשר יצטרך גם למות מתשובה ואעפ"כ יקבל עליו גם מסירת נפש רק להנצל מפח ומוקשי הרע וכמ"ש ושבת עד ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך, ר"ל אפילו הנפש הוא נוטל ממך ע"י התשובה אעפ"כ אתה מחויב לשוב".

עוד בעניני תשובה עי' מש"כ בעז"ה בקונטרס על ירח האיתנים.

נה. ביאור לא בשמים היא ולא מעבר לים היא

פ"ל פ"יב פ"יג, לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, איתא בתרגום ירושלמי "לא בשמיא היא אורייתא למימר אלווי מן אין הוה לן חד כמשה נביא די יסוק לשמיא וייתי יתה לן וישמע ית פיקודיא ונעבד יתהון, ולא מעבר ימא רבא היא אורייתא למימר אלווי הוה לן חד כיונה נביא דיחות לעומקי ימא רבא וייתי יתה לן וישמע ית פקודיא ונעבד יתהון".

נט. מי שמבקש ספר ובא לו בטורח גדול זכור הוא

באותו מעשה

שם, איתא בלקט יושר (יורה דעה עמוד ל"ט) "וזכורני שאי אותם הבחורים העשירים המפונקים שעשו להם שולחנות כשיושבין במקומן הופכין השולחן לאי זה צד שירצו ועליו הרבה ספרים לא טוב הם עושים. **אדרבה כשמבקש אחר הספר ובא לו בטורח גדול זכור באותו מעשה מה שרוצה ללמוד**".

ס. בהא דחסידים הראשונים היו שוחים שעה אחת

קודם התפלה

שם, ע"י מש"כ בשו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ד ה"ו) [וז"ל "אך מכל מקום גם חסידים הראשונים לא היו רשאים להשהות כל כך בתפלה אלא מפני שלמדו כבר תחלה כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה וקיימו ידיעו(ות) התורה שמתוך שחסידים הם היתה תורתם משתמרת ומתקיימת בידם ולא משתכחת מהם רק שמצות תלמוד תורה היא והגית בו יומם ולילה וכנגד מצוה זו שקולה מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה אמיתית ליפטר ממצוה זו כדין כל העוסק במצוה פטור מהמצוה אבל לא כנגד מצות ידיעת התורה וליפטר ממנה ח"ו.

כי תכלית היראה היא לירא ולהתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ח"ו לעשות הרע בעיניו לעבור על אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה בין לא תעשה של תורה בין של דברי סופרים ח"ו ותכלית האהבה היא העבודה לעבדו מאהבה ובשמחה לעשות נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו

שירצה, כך התשובה כל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה הקדוש ברוך הוא מקבל, אבל לתפלה יש לה עתים".

נה. בהא דאמרו כל המזכה את הרבים אין הטא בא

על ידו

שם, ע"י מש"כ הגחיד"א (דבש לפי מערכת מ' אות מ"ז) [וז"ל "מזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. נראה דזכות זה מצילו מחטא בשוגג. אך יכול לעבור במזיד כי לא נסתלק מהבחירה. וכן מ"ש כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא הוא על דרך זה דוקא בשוגג אבל הוא בחירי ויכול לעבור במזיד ועל פי זה מתישבים כמה ענינים. ולדעת מ"ד דאין מזיד בלי שקדם שוגג קשה ואפשר דבי שוגג יש אי הוא שוגג גמור בלי שום פשיעה ומזה ניצול מזכה הרבים ועברו רוב שנותיו. אבל שוגג ע"י קצת פשיעה אפשר ואז יבא מזיד"].

נה. ה' פעמים מוזכר כאן תשובה

שם, כתב הגחיד"א (יוסף תהלות פ' קי"ט) בשם רבנו אפרים "רבינו אפרים בפרישתו כ"י כתב דח' פעמים תשובה יש בפרשת תשובה ואמרו רז"ל דהתורה מכפרת ולרמוז זה אמר בכל אות ח' פסוקים לכפר על האדם במה שחטא בח' אברים ולרמוז זה כינה דוד המלך ע"ה התורה בח' לשונות תורתך אמרתך מצותיך חקתיך עדותיך משפטיך פקודיך דבריך לרמוז שהתורה תכפר על חטא ח' אברים".

נו. שקולה מצות תשובה כנגד כל המצוות

פ"ל פ"י, כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, כתב בעל הטורים "כי תשוב אל ה' אלהיך. וסמך ליה כי המצוה הזאת. **לומר שקולה היא התשובה כנגד כל המצוות כולן**", ויעוי עוד בבית אלוקים למב"ט (שער התשובה פ"ז) [וז"ל "והנה מצאנו מצות התשובה כתובה בסוף כל המצוות, להורות על ענין זה כי היא כוללת את כולן וסובבת אותן כנזכר, ואין שום מצוה כתובה אח"כ, כ"א מצות הקהל שהיא מענין תלמוד תורה, ומצות כתיבת ס"ת ג"כ דכתיב (דברים ל"א) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל וגו', כי היה צריך לכותבם בסוף התורה לומר שיכתבו כל התורה בספר מראשה ועד סופה, וחזר והוכפל עונש אזהרת ע"א ג"כ כאן בסוף התורה אחר התשובה (שם ל') ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת וגו' הגדתי לכם היום וגו', וכן מצות ת"ת כתיב קודם פסוקים אלו (שם) כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא וגו', ואחריהם במצות הקהל ובמצות כתיבת ס"ת דכתיב ולמדה את בני ישראל, להורות כי אלו הג' מצוות, תשובה ת"ת ואזהרת ע"א, הן סובבות כל המצוות שנכתבו כבר בתורה ושקולות לכלן מן הצד הנזכר"].

נו. צריך לשוב בתשובה אפי' במסירות נפש

שם, ע"י מה שכתב הגר"ח מולוזין בדרשה לסליחות [וז"ל "וחוטא כזה שהורגל ונתעבה מאוד ביון מצולה הרע

כתב בעל הטורים "וברכך. ב' במסורה. דין. ואידך גבי עבד עברי לא יקשה בעיניך וגומר וברכך ה' אלהיך. **וזהו שאחז"ל שאין עבד עברי נוהג בחוץ לארץ, כמו הכא דכתיב וברכך בארץ וגו', התם נמי דוקא בארץ**, ועי' קידושין ל"ח.; ועי' מש"כ בספר שומר אמת להגר"מ שציגל שליט"א [וז"ל "איתא בבעל הטורים פ"י נצבים לי פסוק ט"ז שאמרו חז"ל שאין עבד עברי נוהג בחו"ל, ואיני יודע היכא איתא להאי חז"ל, והג"ר חיים קניבסקי (שליט"א) [וז"ל] הקשה מהמפורש בגמ' קידושין ל"ח ב' אהאי קרא וקראתם דרור בארץ, (סד"א) בארץ אין בחו"ל לא ת"ל יובל היא מכל מקום, הנה מפורש בגמ' דנוהג ע"ע בחו"ל, ואולי כונתו דלא יתכן לקנות ע"ע בחו"ל, אבל אם הוא כבר ע"ע אז ודאי יש בו כל הדינים גם כשיוצא לחו"ל"], ויעוי' עוד בתוספתא קידושין (פ"א ה"י) שנראה ג"כ דעבד עברי נוהג בחו"ל

ג. המקור לספק דאורייתא לחומרא

פ"ל פי"ט, העדתי בכס היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, כתב החרדים (מצות עשה פרק א') "וכן כתב רבינו יונה מעלות רבות נמסרו לנו במצות עשה מעלת הבחירה אחת, שנאמר ובחרת בחיים **ובכל עת שמזדמן לפני האדם איסור או ספק איסור והוא פורש מקיים מצות עשה** זו ובסוף פ"ק דקדושין כתב רבינו נסים דמאי דאמרינן בכוליה גמרא ספיקא דאורייתא לחומרא דבר תורה הוא ולא מדברי סופרים וכתב שכן דעת רש"י ובתשובה כתב אפילו בעסקי העולם כל המשכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדברי התורה והמצות עכ"ל, ממנין תרי"ג לרבינו יונה".

בקיום מצות עשה של תורה או של דברי סופרים ואהבה בלי עבודה היא אהבה בתענוגים להתענג ולשמוח בה' והיא מעין עולם הבא וקבלת שכר קיום מצות (אבל עבודה מאהבה היא כי מאשר צמאה נפשו לה' לדבקה בו היא רוח צמאונה במי התורה וקיום מצותיה דאורייתא וקוב"ה כולא חד וע"ז נאמר הוי כל צמא לכו למים) ומאחר שידיעת כל התורה למי שאפשר לו היא מצות עשה של תורה כמ"ש למעלה והשוכח דבר ממשנתו מפני שלא חזר על לימודו כראוי כשאפשר לו עובר בלאו א"כ איך יעבור בלאו ועשה מחמת שעוסק ביראת ה' כל היום (וגם מי שאי אפשר לו ידיעת כל התורה הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור).

משא"כ מצות והגית בו יומם ולילה שהותרה מכללה במה שנאמר ואספת דגנך וגו' אמרה תורה הנהג בהן מנהג דרך ארץ ויוכל לצאת ידי חובתו בקביעות עתים ביום ובלילה ואפילו בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית בשעת הדחק כשאינו לו פנאי מפני טרדת פרנסתו שהיא חיי הגוף וכ"ש וק"ו כשעוסק בחיי נפש לדבקה בה' חיים וע"ז אמרו חכמים שתלמוד תורה היא מדברים שאין להם שיעור".

ד. בביאור ולא מעבר לים היא

שם, איתא בלקח טוב "ד"א לא תמצא תורה במי שמרחיב לבו עליה כים במי שאוהב מלבושים נאים מצעות נאות מאכלות יפות".

ה. אם עבד עברי נוהג בחו"ל

פ"ל פט"ז, אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלקיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבית וברכך ה' אלקיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה,

ILKANYEVSKI@GMAIL.COM להערות ולקבלת העלון